

Yeni Dünya'nın Şafağında Afrika

ALİ RIZA TAŞDELEN*Sosyolog, Yazar

*Ali Rıza Taşdelen 6 Aralık 1956'da Adana'nın Ceyhan ilçesinde doğdu. Liseyi Adana Teknik Lisesi'nde okudu. 1980 yılında ailesinin yaşadığı Fransa'ya yerleşti. Lyon 2 Lumière Üniversitesi sosyoloji anabilim dalında lisans, Paris 7 Denis Diderot Üniversitesi'nde aynı dalda master yaptı. Çalışmalarını, Fransa'da Türk göçmenlerinin toplumsal örgütlenmesi, Türkiye'nin AB'ye üyelik süreci ve Fransa'nın dış politikası üzerine yürüttü. 1987 yılında 2000'e Doğru dergisinde gazeteciliğe başladı. Gökyüzü, 2000'e Doğru, Yüzyıl, haftalık ve günlük Aydınlık ve Teori dergilerinde haber ve araştırma yazıları yayımlandı. Ulusal Kanal ve Aydınlık gazetesinin Fransa temsilciliğini yaptı. 2011 yılından bu yana günlük Aydınlık gazetesinde Paris adlı, haftada bir dış politika üzerine köşe yazısı yazmaktadır. 2020'de Kaynak Yayınlarından çıkan "Paris Komünü'nden Sarı Yeleklilere, Fransız Sosyal Demokrasisi" adlı yayımlanmış bir kitabı vardır.

email: arizatasdelen@yahoo.fr

ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-3901-9046>**Geliş Tarihi:** 15.11.2023**Kabul Tarihi:** 16.1.2024

ÖZ

Bu çalışma, Afrika'nın yeni sömürgecilik sistemine karşı mücadelesindeki çağdaş dönüşümleri tarihsel bağlamı içinde aydınlatmayı amaçlamaktadır. Özellikle, eski Fransız sömürgeci Afrika ülkelerinde mevcut yönetim değişimlerinin arkasındaki dinamikleri incelemektedir. Afrika'nın sömürgeleştirilme süreci ve bağımsızlık mücadelesi dört bölümde ele alınacaktır: Sömürge dönemi, siyasi bağımsızlık süreci, neo-sömürgecilik faaliyetlerinin ortaya çıkışı ve Afrika uluslarının İkinci Bağımsızlık Savaşı olarak adlandırılacak emperyalizmden kurtuluş mücadelesi. Şüphesiz, sömürgecilik insanlık tarihinin en karanlık sayfaları arasında yer alır. Kapitalizmin yükselişi sürecinde yeni pazarlar ve zengin topraklar bulma bakımından, daha önce el değmemiş Afrika kıtasının zenginlikleri sömürge güçleri için stratejik bir öneme sahipti. 1880'lerde sömürge fetihleri hızlandı ve 20. yüzyılın başlarına gelindiğinde, neredeyse tüm Afrika toprakları dönemin sömürge güçleri arasında bölüşülmüştü. Klasik sömürge dönemi, II. Dünya Savaşı'ndan sonra devam etti ve Afrika 1960'larda siyasi bağımsızlığını kazandı. Ancak, Afrika'nın dünya sahnesindeki konumu, sömürgeci devletler tarafından dayatılan bağımlılık anlaşmaları yoluyla yeni bir sömürü çerçevesi içinde sürdürüldü. 1960'larda başlayan bu yeni sömürgecilğe karşı direniş sıklıkla işgaller, askeri darbeler ve katliamlarla yanıtlandı. 21. yüzyılda, siyasi ve ekonomik güç dengesi önde gelen emperyalist devletler olan Amerika Birleşik Devletleri ve Fransa aleyhine değişmiştir. Özellikle Çin gibi Avrasya ülkeleri, ulusların bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne saygı göstererek ve barışçıl işbirliği çerçevesinde yeni bir anlayış önererek, Afrika'da artan bir etki göstermeye başlamıştır. Bu durum, tam bağımsızlık için mücadele eden Afrika güçlerini yeniden dünya sahnesine çıkması için uygun bir ortam sağlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Afrika, Bağlantısızlar Hareketi, de Gaulle, Yeni Dünya, yeni sömürgecilik.

“Çin, Afrika'da Batı'nın dört yüzyıldan fazla bir süredir yapamadığını yirmi yılda yaptı”.

Senegal eski Cumhurbaşkanı Prof. Abdoulaye Wade

Giriş

PETROL, DOĞAL GAZ, ALTIN, URANYUM, elmas, bakır ve daha birçok doğal kaynaklara Afrika ülkeleri, artan nüfusları ve büyüyen ekonomileriyle geçmişte olduğu gibi önümüzdeki yıllarda da dünyanın ilgi odağı olmaya devam edecektir. Afrika'da bugün 1,5 milyar insan yaşıyor ve bunun yüzde 60'ını 25 yaş altı gençler oluşturuyor. Uluslararası kurumların raporlarına göre, 2050 yılına ge-

lindiğinde Afrika'nın nüfusunun iki kat artarak 2,5 milyar olması beklenmektedir (IMF, 2023). Fransa eski Dışişleri Bakanı Hubert Vedrine, Afrika'daki güncel durumu şu şekilde tasvir etmiştir: “2000'lerin başından bu yana Afrika %5 büyümüştür ve 2014'ten sonra kıtanın yılda ortalama %6-7 büyümesi beklenmektedir. Artan nüfusa paralel olarak şehirlerde yaşayanların artacağı Afrika ülkeleri, doğal kaynaklara sahip olmanın yanında devasa bir pazar teşkil eder (Vedrine, 2013:34).”

Dolayısıyla, bütün dünyanın gözü bugün Afrika'dadır. Afrika, İkinci Dünya Savaşı'na kadar İngiltere, Fransa ve Belçika gibi ülkelerin klasik sömürgeciliğine; Soğuk Savaş döneminde ABD ve Fransa'nın yeni sömürgeciliğine maruz kalmıştır. Soğuk Savaş sonrasında ise Afrika, değişen dünyada sahneye çıkan Çin, Rusya ve Türkiye gibi yeni güçlere karşı varlıklarını ve çıkarlarını korumaya çalışan ABD, Fransa ve diğer emperyalist devletlerin işgal ve saldırılarını yaşamıştır. 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren siyasi bağımsızlıklarını elde etmelerine rağmen, Afrika ülkelerinin ekonomik ve askeri olarak emperyalist ülkelere bağımlılığı devam etmiştir. Ancak, 2000'lerde Afrika'da BRICS ülkelerinin yükselişi Batı hegemonyasına karşı ve çok kutupluluk lehine önemli dönüşümleri tetiklemiştir (Gürcan, 2019a, 2019b).

Mali'de bir grup albayın Fransa'nın inisiyatifi dışında yönetime el koymasıyla birlikte emperyalizme karşı direnen Mali'nin bağımsızlık mücadelesi yeni sömürgeciliğe karşı keskin bir süreç başlatmıştır.

1960'larda yaşanan bağımsızlık dalgasından sonra, Afrika'nın bugün ikinci bir Kurtuluş Savaşı sürecine girdiği söylenebilir. 22 Şubat 2019'da başlayan halk hareketi, Cezayir Ordusu'na ülkeyi kırk yıllık Batı etkisinden çıkarma olanağını sunmuş, Yeni-Bumedyenci kadrolar yeni dönemin politikalarını belirlemeye başlamışlardır. 18 Ağustos 2020'de Mali'de bir grup albayın Fransa'nın inisiyatifi dışında yönetime el koymasıyla birlikte emperyalizme karşı direnen Mali'nin bağımsızlık mücadelesi yeni

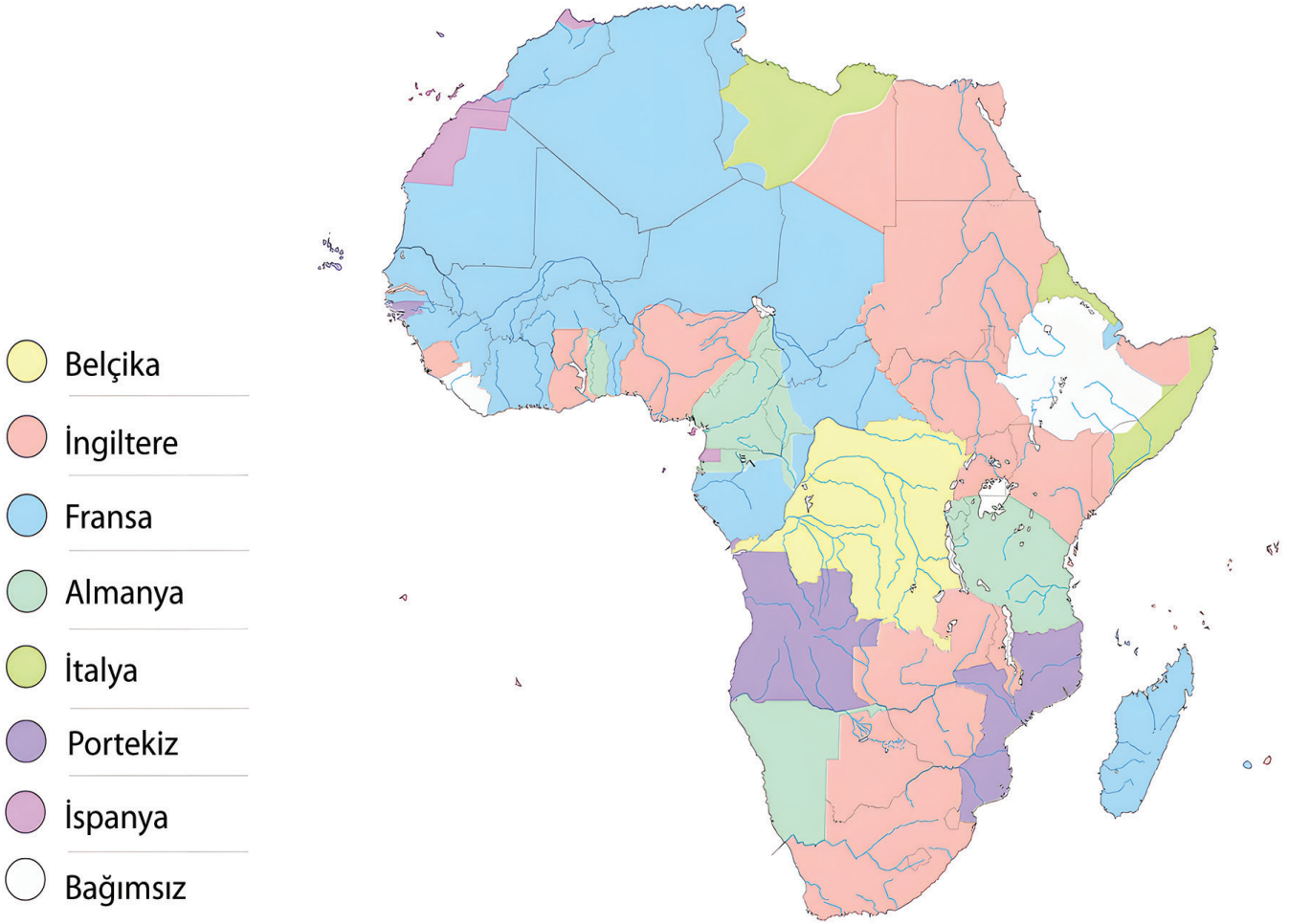
sömürgeciliğe karşı keskin bir süreç başlatmıştır. 30 Eylül 2022'de Burkina Faso da Mali'nin yolunu izlemiş, Yüzbaşı İbrahim Traore'nin önderliğinde bir grup genç subay Fransız emperyalizmine büyük bir darbe vurmuştur. 26 Temmuz 2023'te Mali ve Burkina Faso'dan sonra Nijer de millet-ordu birlikteliği ile ABD ve Fransız emperyalizmine karşı esaslı bir darbe vurarak Fransız kuvvetlerini sınır dışı etmiştir.

Sömürge Döneminde Afrika

Sömürgecilik, "Bir devletin kendi sınırları dışında kalan, genelde deniz aşırı toprakları askeri güç kullanmak başta olmak üzere çeşitli yollarla ele geçirmesi ve orada hâkimiyet kurup yerli toplumlar üzerinde siyasi, iktisadi ve kültürel alanlarda üstünlük sağlayarak, bu toprakların her türlü imkânlarını kendi menfaati için yağmalaması" (Kavas, 2009:394-397) olarak tanımlanabilir.

Afrika'nın sömürgeleşme süreci, M.Ö. Fenikelilere ve Antik Yunan'a kadar uzanır. Modern anlamda ilk sömürgecilik ise 15. yüzyılda coğrafi keşiflerle birlikte Portekiz ve İspanya ile başlamıştır. Daha sonra Hollandalılar, Fransızlar ve İngilizlerin de girmesiyle Afrika büyük bir rekabet alanına dönüşmüştür. Avrupa'nın bu sömürgeci ülkeleri "Kuzeybatı Afrika'da ticaret amacıyla koloniler kurarak özellikle köle ticaretine başlamışlardır. Avrupa sömürgeciliğinin 17. ve 18. yüzyıllarda Afrika'nın Batı ve Güney sahillerinde ticari koloniler vasıtasıyla köle ticareti yapmanın ötesinde pek varlık gösteremediği ifade edilebilir" (Şahin, 2018:2)

1870'lerden sonra Avrupada sanayinin gelişmesiyle birlikte artan üretim, iç pazarda tüketilemeyince, üretim fazlasının pazarlanması ve gelişen sanayinin hammadde ihtiyacının

Berlin Konferansı sırasında sınırlar cetvelle çizilmiştir. 1913'te Afrika'nın neredeyse tamamı Avrupa tarafından sömürgeleştirildi (Fotoğraf: NDLA, 2024).

karşılanması için yeni pazarlar ve hammadde bakımından zengin yeni toprakların bulunması arayışı sömürge fetihlerinin artmasına yol açmıştır. Bu noktada, el değmemiş zengin kaynaklar açısından Afrika coğrafyası öne çıkmıştır.

Lenin, genel anlamda sömürgeciliği değerlendiren Emperyalizm Kapitalizmin En Yüksek Aşaması kitabında, Hobson'un emper-

yalizm üzerine yazdığı yapıttan yaptığı alıntıda,

“İngiltere 57 milyon nüfuslu, 3 milyon 700 bin mil kare; Fransa 36 milyon 500 bin nüfuslu, 3 milyon 600 bin mil kare; Belçika 30 milyon nüfuslu, 900 bin mil kare; Portekiz 9 milyon nüfuslu, 800 bin mil kare toprak kazanmıştır” diyerek Avrupa devletlerinin büyük bir “genişleme” kazandığını (Lenin, 1992:83-84) ifade etmiştir.

1884-1885 Berlin Konferansı ve Afrika'nın fiili işgali

1860-1880 arası serbest rekabetçi kapitalizmin doruğa ulaştığı ve emperyalizme dönüşme sancılarının yaşandığı bu yıllarda, 1871'de Almanya ulusal birliğini gerçekleştirmişti. Bu dönemden itibaren, Belçika, Fransa ve İngiltere tarafında bölüşülmüş olan Afrika'nın paydaşları arasına Almanya da katılmıştır. Almanya'nın kurucu başbakanı Bismarck öncülüğünde, 15 Kasım 1884-26 Şubat 1885 tarihleri arasında toplanan ve "Berlin Konferansı" olarak bilinen toplantıya "Avusturya-Macaristan, Belçika, Danimarka, Fransa, İngiltere, İtalya, Hollanda, Portekiz, Rusya, İspanya, İsveç-Norveç Krallığı, Osmanlı Devleti ve ABD olmak üzere on dört devlet katılmıştır (Şahin, 2018:3)." Bu Konferans'ta, "kabul edilen prensipler doğrultusunda Afrika'nın paylaşılmasıyla fiilen işgalinin önü açılmıştır. Konferansta alınan kararlar çerçevesinde yapılan uygulamalar, Afrika'nın paylaşılmasına ve işgaline zemin hazırlamış ve kıtanın geleneksel yapısını bozmuştur" (Şahin, 2018:18).

Berlin'de "fiili işgal" prensibini kabul eden sömürgeciler Afrika'yı paylaşmaya başlamış, 1905 yılına gelindiğinde Liberya ve Etiyopya dışında tüm Afrika toprakları Avrupalı sömürgeciler tarafından işgal edilmiştir.

Berlinde "fiili işgal" prensibini kabul eden sömürgeciler Afrika'yı paylaşmaya başlamış, 1905 yılına gelindiğinde Liberya ve Etiyopya dışında tüm Afrika toprakları Avrupalı sömürgeciler tarafından işgal edilmiştir. İngiltere ve Fransa en büyük sömürge imparatorlukları olurken, Portekiz,

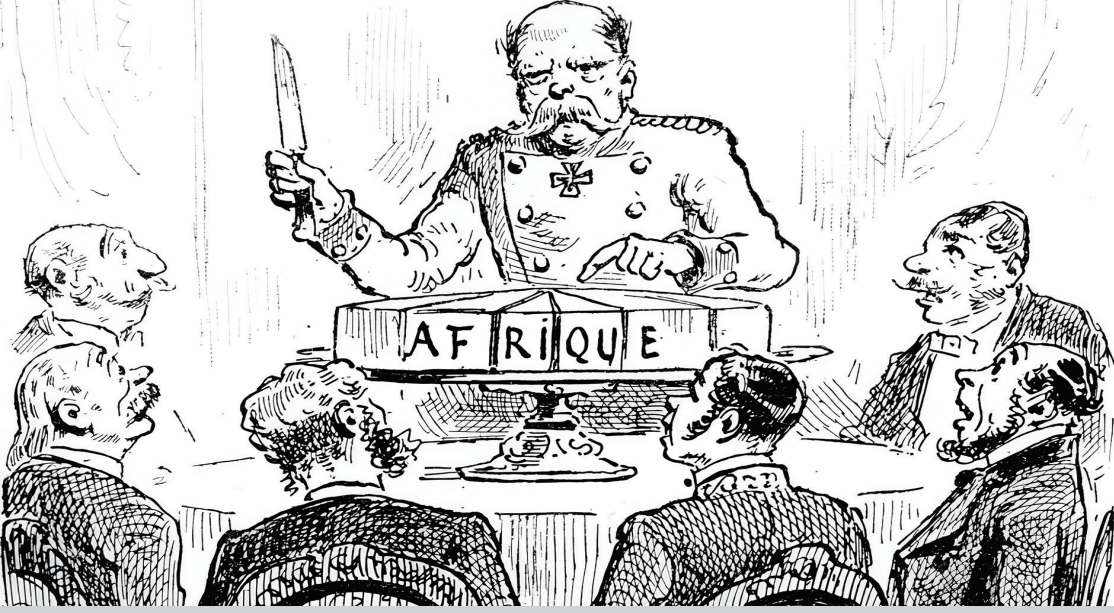
Almanya, İspanya, İtalya ve Belçika bu iki ülkeyi takip etmiştir.

Fransız sömürgecileri 1830'da Cezayir ile başladıkları işgallere 1881'de Tunus ile devam etmiş, 20. yüzyılın başlarında ise Fas, Moritanya, Senegal, Gine, Mali, Fildişi Sahili, Benin, Nijer, Çad, Orta Afrika Cumhuriyeti, Kongo Cumhuriyeti, Gabon, Kamerun Kuzey, Batı ve Orta Afrika'nın çoğunu ve Doğu Afrika kıyı bölgesi Cibuti ve Madagaskar adasını da işgal etmiştir.

Sömürge yönetimlerinin oluşturulması ve yerli halkı "uygarlaştırma" politikası

Birinci Dünya Savaşı arifesinde, Afrika topraklarının fethi tamamlanmıştı. Savaşta Almanların yenilmesiyle, Batı Afrika'da, eski Alman sömürgeleri olan Kamerun ve Togo da 1918'de Fransız mandası olmuştur. "Askeri zafer sömürge haritasını Fransa lehine sürekli değiştirdi. Eski ve yeni sömürgeler, savaşta Fransa'yı savunmak için asker göndererek Büyük Savaş'a katıldılar. 172 bin Cezayirli, 134 bin Afrikalı Avrupa'nın savaş meydanlarına sürüldü (Gosnell, 2020)."

Savaş sonrası politika ise sömürgeci devlete olan bağımlılığı arttırmaya yönelik olmuştur. Bu çerçevede, oluşturulacak sömürge yönetimleri ile Fransız dili ve kültürünün geliştirilmesi ve dayatılması için okullar açılması ve misyonerler harekete geçirilerek "barbar Afrika halklarının" uygarlaştırılması hedeflenmiştir (Roge, 2012:117). "Siyah' ve 'beyaz', 'vahşi' ya da 'barbar' ve 'medeni' gibi ikilikler, sömürgecinin sömürülen üzerindeki tahakkümünü meşrulaştırmak için kullandığı araçlar" (Roge, 2012:117-130) olmuştur. Afrika'nın yerel dillerini, dinlerini, geleneklerini ortadan kaldırıp bunların yerine Fransız adetleri, yasaları ve değerlerinin konması, topraklarının işlenmesi, ham madde kaynaklarının Fransa'ya aktarılmasının kolaylaştırılması için demir yolları inşa etmeleri, para ve mal akışını

1884-1885 Berlin Konferansı'nda Avrupa'nın Afrika'yı kendi aralarında nasıl bölüştüğünü gösteren Fransız karikatürü (Karikatür: NDLA, 2024).

sağlamak için gerekli kurumları inşa etmeleri gerekmiştir. Oluşturdukları idari sistemle bunu gerçekleştirmiş, özel ve merkezi bir idari ağ oluşturmuşlardır; Sömürge Valisi, yürütme, yasama ve diplomatik yetkilere sahip güçlü bir yapı kurmuşlardır.

Tüm sömürgelerde, beyazlar ve Afrikalılar için alanlar açıkça tanımlanmış, birincilerin metropol Fransada olduğu gibi aynı yaşam ortamını yeniden üretmeleri ve ikincilerin kenarlarda kalmaları için düzenlemeler yapılmıştır. Kısacası, yerlilerin gelişimini yönetmek, kontrol etmek ve düzenlemek için her şey yapılmıştı (Tonme, 2023:4).

Afrika'da Siyasi Bağımsızlık Süreçleri

Sömürgelerin siyasi bağımsızlıklarına kavuşması "Dekolonizasyon" olarak kavramlaştırılmıştır. "Dekolonizasyon; bir devletin, bir başka ülke halkı ve kurumları üzerindeki kontrolünü sona erdirmesi, diğer bir deyişle sömürgeciliğin sonlandırılmasıdır. Politik ve kültürel anlamda gerçekleştirilebilir. Bu

kavram, özellikle Birinci Dünya Savaşı'ndan önce kurulan sömürge imparatorluklarının parçalanması bağlamında kullanılır" (CVCE, 2023).

İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa'nın sömürgeci emperyalist ülkeleri her alanda yıkıma uğratmıştı. Ekonomileri felç olmuş, hammadde ve mamul ürünlerin nakliyesi sekteye uğramış, sanayi çarkı durmuş ve işsizlik zirve yapmıştı. Bu dönemde, Fransada uygarlaştırıcı sömürgeleştirme efsanesinin yerini barışçıl dekolonizasyon efsanesi almış, sonrasında sömürgelerin bağımsızlık mücadelesini olumlu yönde etkileyecek gelişmeler ortaya çıkmıştır.

Bağımsızlık rüzgârı Asya'dan esmeye başlamıştı: 1945'te Hıncin ülkeleri (Vietnam, Laos ve Kamboçya) Fransız sömürgecilerine karşı bağımsızlık mücadelesi başlattı. 1945'te Endonezya, 1947'de Hindistan ve Pakistan, 1948'de Myanmar (Burma) bağımsızlıklarını ilan ettiler ve süreci etkileyen en önemli gelişme Çin Devrimi ve Mao Zedung önderliğinde Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulması oldu.

Doğudan esen bağımsızlık rüzgârı Afrika'da yankı bularak sömürgeciliğe karşı mücadelede yeni bir döneme girilmişti. Savaşın galiplerinden ABD savaştan çok az bir kayıpla çıkmış ve dönemin en güçlü emperyalist devleti olarak dünya hâkimiyeti peşindeydi. Bunun için, Sovyetler Birliği'ni kuşatmak, Avrupa ve Üçüncü Dünya Ülkelerini denetim altına almak istiyordu. Kuzey Atlantik Paktı (NATO) 4 Nisan 1949'da bu amacı gerçekleştirmek için kuruldu. Böylece, Sovyetler Birliğinin yıkıldığı 1990'lı yıllara kadar sürecek olan Soğuk Savaş dönemi başladı.

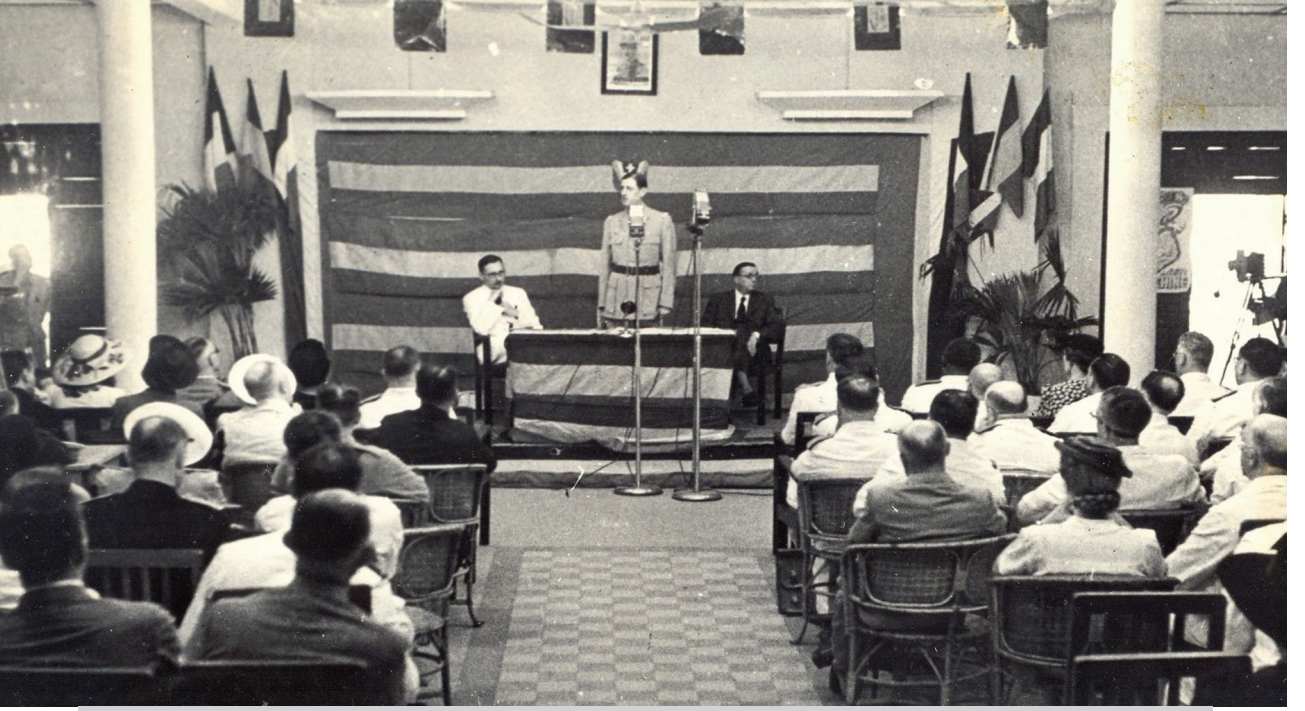
Doğudan esen bağımsızlık rüzgârı Afrika'da yankı bularak sömürgeciliğe karşı mücadelede yeni bir döneme girilmişti.

Endonezya'da 17-24 Nisan 1955 tarihleri arasında düzenlenen Bandung Konferansı, aralarında Hindistan'dan Nehru, Gana'dan Nkrumah, Mısır'dan Nasır, Endonezya'dan Sukarno, Mali'den Modibo Keita ve Yugoslavya'dan Tito'nun da bulunduğu Afrika ve Asya ülkelerinden yaklaşık yirmi dokuz delegeyi bir araya getirdi. Katılımcılar, ülkelerinin resmi olarak büyük bloklardan herhangi birinin yanında ya da karşısında olmadıklarını, başka bir deyişle Soğuk Savaş'ın dışında kaldıklarını belirten bir bildirge kabul ettiler. Ayrıca, ilişkilerini yönetecek beş ilkeye dayanan bir "Dünya Barışı ve İşbirliğini Geliştirme Bildirisi" yayınladılar (ÇDB, 2022). Bu beş ilke şöyleydi: Birbirlerinin toprak bütünlüğüne ve egemenliğine karşılıklı saygı, Karşılıklı saldırmazlık, karşılıklı olarak birbirlerinin iç işlerine karışmama, eşitlik ve karşılıklı yarar ve barış içinde bir arada

yaşamayı içeriyordu. "Bandung Konferansı, kuzey yarımküre uluslarının dünya üzerindeki egemenliğine karşı ilk kurucu protesto eylemiydi. (Tonme, 2023:55)."

Brazzaville Konferansı (1944)

1940 yılında Fransa, Alman işgali altındaydı ve yönetimi Nazi işbirlikçisi Vichy Hükümeti ile Londra'dan General de Gaulle liderliğindeki "Özgür Fransa" direnişi arasında bölünmüştü. Afrika'daki sömürge imparatorluğu yok olma tehlikesiyle karşı karşıyaydı. Sömürge valilerinin neredeyse hepsi Vichy'den yana tavır almışlardı. Sadece Çad Valisi Félix Éboué beraberinde Kamerun ve Kongo-Brazzaville'i (şimdiki Orta Afrika Cumhuriyeti) de getirerek "Özgür Fransa" davasına destek veriyordu. Daha sonra Gabon hariç, 1940 yazının sonunda Fransız Ekvatorial Afrika'sının (Afrique Équatoriale Française, AEF) neredeyse tamamı Özgür Fransız Kuvvetleri'ne katıldılar. Kongo'da, de Gaulle'ün "Özgür Fransa" mücadelesini destekleyen kitlesel gösteriler yapıyordu. Sömürgelerin desteğiyle birlikte, Özgür Fransız Kuvvetlerinin gücü Temmuz 1940'ta 7 bin kişiden Ağustos sonunda 35 bin kişiye yükselmişti ve 29 Ağustos 1940'ta General de Gaulle Afrika'daki sömürgelerini kastederek "savaşın Fransız İmparatorluğu üzerinden devam ettiğini" söylemişti. Başkent Brazzaville, General tarafından Fransız "onurunun" ve "bağımsızlığının" "sığınağı" olarak görülüyordu. (Ndiaye, 2021). 24 Ekim 1940'ta General de Gaulle, 18 Haziran 1940'ta Londra'dan yaptığı direniş çağrısından sonra, Özgür Fransa direnişinin örgütleneceği Brazzaville'e geldi. 26 Ekim'de bir radyo konuşması yaparak (Nazi işgaline karşı) Fransız örgütlenmesinden bahsetti. "27 Ekim'de, Özgür Fransa'nın başkenti haline

Brazzaville Konferansı'nda (1944) De Gaulle konuşma yaparken. Sahnedekiler soldan sağa Rene Pleven, General De Gaulle, Felix Eboué (Fotoğraf: Musee Alexandre-Franconie, 2024).*

* Bu fotoğraf Alexandre-Franconie Müzesi - Guyana Bölgesel Kolektivitesi web sitesinden alınmıştır.

gelen Brazzaville'de (Haziran 1943'e kadar) bir 'Conseil de Défense de l'Empire' (İmparatorluğu Savunma Konseyi) kurulduğunu ilan eden ve Özgür Fransa'nın Fransız Ekvatorial Afrika'sının desteğiyle mücadeleye devam etme kararlılığını teyit eden Manifestoyu yayınladı." (Dedeyan, 2020). Burada Fransa'nın Nazi işgaline karşı verdiği mücadelede Afrika'nın ne kadar önemli olduğu görülmektedir. De Gaulle 24 Ağustos 1944'te Paris'e gelmeden önce 3 Haziran 1944'te Cezayir'de "Fransa Cumhuriyeti Geçici Hükümeti" kuruldu. (Gouvernement Provisoire de la République Française-GPRF). Direniş de Gaulle'ün Paris'e dönüşüne kadar üç merkezden yönetilmiştir: Londra, Kongo-Brazzaville ve Cezayir.

Aynı zamanda savaşta Fransa'ya destek veren

Fransız sömürgeleri de kaynıyor ve milliyetçi talepler giderek daha fazla dile getiriliyordu. Uluslararası alanda sömürgelerin statüsü konusunda tartışmalar da başlamıştı. De Gaulle SSCB'nin sömürgeciliğe karşı çıktığını ve ABD'nin de sömürgelerin egemenlik haklarının yerine getirilmesini istediğini biliyordu.

Paylaşım sofrasına yeni katılan, kendisini Avrupa'nın kurtarıcısı olarak gören ve bu tutumuyla dünya kamuoyunun sempatisini kazanmayı hedefleyen ABD, sömürgeciliğe karşı tavır alıyordu (Ndiaye, 2021).

Savaş boyunca ve sonrasında ABD'ye mesafeli duran De Gaulle bu durumda sömürgelerini kaybetmemek düşüncesiyle, Çad Valisi Félix Éboué'den tüm sömürge valilerinin katılacağı bir toplantı düzenlemesini istedi.

30 Ocak- 8 Şubat 1944 tarihleri arasında AEF'nin Başkenti Brazzaville'de General de Gaulle'ün himayesinde "Fransız Afrika Konferansı" düzenlendi. "Toplantıya Fransız Kara Afrikası'nın on dokuz valisi ile Kuzey Afrika ülkelerinin temsilcileri katılmıştı. Toplantıya yerli Afrikalılardan kimse çağırılmamıştı. Toplantıda Kurucu Meclis'te sömürgelerin temsilinin artırılması; her bir sömürge genel oyla seçilen Avrupalılardan ve yerlilerden oluşan temsilci meclislerin oluşturulması; yerli elitlerin eğitilmesi ve teşvik edilmesi için bir politikanın uygulanması (Bouamama, 2021:74-75) gibi konular ele alındı.

Fransızlar, sömürgelerin kendi egemenliklerinde kalması için daha o günden bir arayış içine girmişlerdi.

Konferansta Fransa'nın, sömürgelerin siyasi örgütlenmesine olumlu bakmadığı ortaya çıkmıştı. General de Gaulle açılış konuşmasında "Fransa'nın sömürgelerde gerçekleştirdiği uygarlaştırma çalışmalarının sonuçları, her türlü özerklik fikrini, imparatorluğun Fransız bloğunun dışında herhangi bir gelişme olasılığını dışlamaktadır; uzak gelecekte bile sömürgelerde özyönetimlerin kurulması göz ardı edilmelidir (Gassama, 2010:169)" diyerek Fransız sömürgelerinin bağımsızlığını kazanmasını öngörmediğini ortaya koymuştu. General, Bölgelerin bağımsızlığına giden sürecin yavaş olacağını düşünüyordu. Şu sözlerle, Fransa'nın savaş sonrası sömürge politikasını yeniden oluşturmayı hedefliyordu:

"Özellikle kaynakların ve büyük iletişimin

geliştirilmesi açısından Afrika kıtasının büyük ölçüde bir bütün oluşturması gerektiğine inanıyoruz. Ancak bayrağımız altında insanların yaşadığı tüm diğer bölgelerde olduğu gibi Fransız Afrikasında da insanlar kendi topraklarında maddi ve manevi olarak fayda sağlamazlarsa, kendi işlerinin yönetimine katılabilecekleri seviyeye yavaş yavaş yükselemezlerse hiçbir ilerleme olmayacaktır. Bunun gerçekleşmesini sağlamak Fransa'nın görevidir." (Gassama, 2010:170). Fransızlar, sömürgelerin kendi egemenliklerinde kalması için daha o günden bir arayış içine girmişlerdi. Konferansı düzenleyen Çad Valisi Félix Éboué, Fransa'ya hizmet edecek bir "yerel burjuvazi" yaratılmasını savunuyordu: "yerel siyasi kurumlar ve yerel şeflerin otoritesi teşvik ve tesis edilerek, onları kendi hizmetimizde bir elit haline getirebilir, Siyah ve melez Fransızlardan oluşan bir 'yerel burjuvazi' yaratabiliriz" (Ndiaye, 2021). Ve bunu 1960'lı yıllarda siyasi bağımsızlığına "kavuşan" eski sömürgelerinde kısmen başararak, bugüne kadar kendilerine hizmet eden kadrolar yetiştirdiler. Ama aynı zamanda, Afrika'da Fransız sömürgeci zulmüne başkaldıran milliyetçi ve devrimci liderler de ortaya çıktı.

Fransız hükümetlerinin sömürgecilik çıkmazı

Sömürgeci yönetimlerini devam ettirmeyi hedefleyen 1944 Brazzaville Konferansı kararları Afrika'da büyük bir tepkiyle karşılandı. Savaşın sona erdiği gün olan 8 Mayıs 1945'de Cezayir'in Setif kentinde gizli Cezayir Halk Partisinin önderliğinde Fransız sömürgeciliğine karşı "Yaşasın özgür ve bağımsız Cezayir" diye bağırarak ve Cezayir ulusal bayrağı taşıyan yürüyüşçüler, sömürgeci Fransız polis ve askerinin saldırısına uğradı.

8 Mayıs 1945'te Cezayir'deki işgalci Fransız kuvvetleri, Setif ve Guelma'da korkunç bir soykırım gerçekleştirdi. 45 bin Cezayirli hayatını kaybetti (Fotoğraf: hawzahnews, 2022).

Günlerce devam eden bu isyanları bastırmak için sömürgeci Fransızlar, karadan ve havadan yaptığı saldırılarda 45 bin Cezayirliyi katlettiler. O dönemlerde, birinci de Gaulle Geçici Hükümeti iktidardaydı. 12 Mayıs'ta Cezayir genel valisine gönderdiği telgrafta de Gaulle şu sözleri sarf etti: "Yaşamını yitiren ailelere hükümetimizin sempaticilerini bildiriniz. Fransa'nın Cezayir üzerindeki egemenliğini hedef alan hiçbir şeye müsaade etmeyeceğini kamuoyuna açıkça ilan ediniz. Gerekli tedbirleri alınız (Taşdelen, 2020:176-177)." Sadece de Gaulle değil, sosyal demokratlar ve Fransız Komünist Partisi (FKP) de katliamları desteklediler (Pervillé, 2012:332). 1958'e kadar ağırlıklı olarak sosyal demokratların yönettiği Fransa siyasi istikrarsızlık içindeydi. Bu süreç içinde Fransa'nın en büyük sorunu 1954'te Cezayir'in başlattığı bağımsızlık savaşıydı. 1946'da

FKP ve Sosyalist Parti (SP) ile birlikte kurulan 2. de Gaulle hükümetinde gündeme gelen yeni Anayasa tartışmalarında FKP ve SP ile anlaşamayınca, de Gaulle 20 Ocak 1946'da istifa etti. Böylece de Gaulle'ün karşı çıktığı yeni Anayasa Ekim 1946'da kabul edildi ve Ekim 1958'e kadar sürecek olan IV. Cumhuriyet kuruldu. 18 Aralık 1946'da Sosyalist Léon Blum başkanlığında iki ay sürecek geçici bir hükümet kuruldu. Yeni Anayasa'ya göre 16 Ocak 1947'de parlamento yeni cumhurbaşkanını seçti. Komünistlerin de desteklediği sosyalist Vincent Auriol cumhurbaşkanı oldu. Auriol, hükümeti kurma görevini Paul Ramadier'ye verdi. Fransa'da gladyonun örgütlenmesi ve NATO'ya girişi 1951'e kadar iktidarda kalan Sosyalist Partili Cumhurbaşkanı Auriol ve Başbakan Ramadier'ye döneminde gerçekleşti (Pervillé, 2012; Taşdelen, 2020).

18 Haziran 1954'te hükümeti kuran Radikal Pierre Mendès France, sömürgelerden sorumlu İçişleri Bakanlığına François Mitterrand'ı getirmişti. Hükümetin önünde sadece Cezayir sorunu yoktu; sömürgeler kaynıyordu. 1946 yılında Fransız sömürgecilerine karşı başlayan bağımsızlık mücadelesini Hindişin ülkeleri kazanmıştı. 21 Temmuz 1954'te Mendès France, Cenevre'de Ho Şi Min'in önderliğindeki Vietnam Demokratik hükümetiyle imzalanan antlaşmayla Fransız sömürgeciliği resmen sona ermişti. Tunus ve Fas da Fransa'ya baş kaldırmıştı. 2 Mart 1956'da Fas, 20 Mart 1956'da da Tunus bağımsızlığına kavuşacak ve Fransız sömürgeciliğine son vereceklerdi (Taşdelen, 2020:177-178).

Cezayir Bağımsızlık Savaşı (1954-1962)

1 Kasım 1954'te Cezayir Ulusal Kurtuluş Cephesi (Front de Libération Nationale: FLN) Fransa'ya karşı bağımsızlık savaşı başlattı. Aynı gün, Ahmed Bin Bella Kahire'de radyo kanalıyla FLN'in kurulduğunu ilan etti. Eylemlere önderlik eden Ulusal Kurtuluş Ordusu (Armée de Libération Nationale: ALN) Cezayir'de dağıttıkları bildirimlerle kuruluş programını açıklıyorlar ve Cezayir halkını mücadeleye çağırıyorlardı:

“Sömürgecilik ile adalet, demokrasi, eşitlik yalandan başka bir şey değildir...vatanları için ölen kardeşlerimiz ve biz kanınız pahasına özgürlük için sizi mücadeleye çağırıyoruz. Özgürlük cephesinde örgütlenin. Allah doğru yolda mücadele edenlerle beraberdir, bunu ölümden başka hiçbir güç durduramaz. Yaşasın silahlı kurtuluş. Yaşasın bağımsız Cezayir (Michal, 2012:19-20).”

FLN, ulusal bağımsızlık hedefini şöyle açıklıyordu:

“1. İslam prensipleri çerçevesinde demokra-

tik, sosyal ve egemen bir Cezayir devleti kurmak, 2. İnanç ve ırk ayrımı yapmadan tüm temel özgürlüklere saygılı olmak”. Buna ek olarak FLN, Fransız hükümetine 3 maddelik bir görüşme platformu sundu: “1. Cezayir'in Fransız toprağı olduğunu belirten tüm yasaların yürürlükten kaldırılarak Cezayir uyruğunun tanınması, 2. Cezayir'in tek ve bölünmez bütünlüğü ve egemenliğinin tanınması ve bu temelde Cezayir halkının temsilcileriyle görüşmelerin başlatılması, 3. Güven ortamının sağlanması için tüm siyasi tutukluların serbest bırakılması, özel yasaların kaldırılması, savaşı güçlere karşı arama ve takiplerin durdurulması”. Bunlara karşılık “1. Fransızların dürüstçe kazandığı ekonomik haklara, kültürel çıkarılara ve Fransız ailelere saygı gösterilecektir, 2. Cezayir'de kalmak isteyen Fransızlar ister kendi uyruğunu koruyacak isterse yürürlüğe girecek yasalar temelinde Cezayir uyruğuna geçebilecektir, 3. Fransa ile Cezayir arasındaki ilişkiler karşılıklı çıkar ve eşitlik temelinde yapılacak bir anlaşmayla belirlenecektir” (Michal, 2012:20-22). 124 yıl süren Fransız sömürgeciliğine karşı bağımsızlık mücadelesi fiilen başlamıştı.

François Mitterrand'ın İçişleri Bakanı olduğu Mendès France hükümeti, “Cezayir Fransa'dır ve Fransa kendisinden başka bir otoriteyi kabul etmeyecektir” (Michal, 2012:39) diyerek ayaklanmayı 800 bini geçen askerle kanlı bir şekilde bastırma çabası içine girdi. 2 Ocak 1956'da genel seçimlerinden sonra Sosyalist Parti Genel Sekreteri Guy Mollet başkanlığında, komünistleri ve de Gaullécüleri dışarda bırakan “Cumhuriyetçi Cephe” hükümeti kuruldu. Mitterrand bu kez de Adalet Bakanı oldu. Cezayir genel valiliğine de Sosyalist Parti üyesi Robert Lacoste atandı. Robert Lacoste ve onun emrindeki General Massu tam yetkiyle terör estirdi. Cezayir yurtseverleri-

1958, Cezayir Bağımsızlık Savaşı'nda Ulusal Kurtuluş Ordusu askerleri
(Fotoğraf: Museum of African Art Belgrade, 1958).

ne akıl almaz işkenceler yapıldı ve birçok yurtsever giyotinle kafaları kesilerek idam edildi.

Fransız hükümetleri Cezayir direnişini bastıramadı. Cumhurbaşkanı Coty 28 Mayıs 1958'de ordunun da desteklediği General de Gaulle'ye hükümeti kurma görevi verdi. De Gaulle görevi kabul etti. 4 Haziran'da Cezayir'e giden de Gaulle yaptığı konuşmada "Sizi anladım. Cezayir'de açtığınız yol, kardeşlik yoludur. Cezayir'de yaşayan herkes Fransız'dır. Fransa'dakiler gibi aynı haklara sahiptir" (Caillet, 2018) dedi. FLN, de Gaulle'ün açıklamalarına karşı net bir tutum almıştı: Cezayirlilerin dört yıldan beri Fransız vatandaşı olmak için savaşmadıklarını, bağımsızlık dışın-

da hiçbir vaadi kabul etmeyeceklerini de Gaulle'ün kendilerini Fransızlaştırmaya çalıştığını, iki yılda boşuna 500 bin şehit vermediklerini" (Ageron, 1982:174) açıkladılar.

19 Eylül 1958'de Kahire'de Cezayir Cumhuriyeti Geçici Hükümetinin (Gouvernement Provisoire de la Revolution Algerienne-GPRA) kuruluşu ilan edildi ve başkanlığa Ferhat Abbas getirildi. De Gaulle 28 Eylül'de yarı başkanlık sistemini içeren Anayasayı referanduma sundu ve yüzde 80 oyla kabul edildi. Anayasa onaylanarak 4 Ekim'de resmen yürürlüğe girdi. Böylece bugün devam eden V. Cumhuriyet dönemi de başlamış oldu.

De Gaulle Cezayir sorununu çözmekte kararlıydı. GPRA ile görüşmenin sinyallerini verdi: “Fransa’nın önünde çözmemiz gereken zorlu ve kanlı bir Cezayir problemi var. Öyle birbirimizin üzerine atlayarak, sloganlar atarak olmaz... Soruna büyük bir ulus olarak bakacağız. Tek geçerli yol Cezayirlilerin kendi geleceklerini kendilerinin belirlemesi” diyerek üç seçenek sundu: “1- Ayrılık ve bağımsızlık, 2- Fransızlarla eşit haklara sahip olarak Fransızlaşmak, 3- Cezayirliler kendi hükümetini seçecek ama ekonomi, eğitim, savunma ve dış ilişkilerde Fransa’ya bağlı olacak” (Michal, 2012:560). GPRA Başkanı Ferhat Abbas, “Fransız askerleri çekilmeden görüşme olmaz” cevabını verdi. En nihayetinde, 18 Mart 1962’de Fransa’nın Evian kentinde başlayan görüşmeler sonucu bir

antlaşma imzalanmış ve 8 yıl süren silahlı mücadeleye sona ermiştir. Çıkarılan aklı tutuklu Cezayirliler özgürlüklerine kavuşmuş ve yurtdışına çıkmak zorunda kalan direnişçiler ülkelerine dönmüştür. 1 Temmuz’daki bağımsızlık referandumu sonucunda 3 Temmuz’da Fransa resmen Cezayir’in bağımsızlığını tanımıştır ve 5 Temmuz’da Cezayir resmen bağımsız bir ülke haline gelmiştir.

Cezayir’in ilk Devlet Başkanı Ahmed Bin Bella oldu. 1960’ta Kurtuluş Ordusunun Genelkurmay Başkanı olan Huari Bumedyen, Bin Bella’nın başkan olmasında etkili oldu ve kendisi de Devlet Başkan Yardımcısı ve Savunma Bakanı görevlerini üstlendi. Daha sonra ülkenin içinde bulunduğu ekonomik güçlükler ve toplumdaki karga-

Huari Bumedyen, 19 Haziran 1965’ten 27 Aralık 1978’e dek Cezayir ikinci Cumhurbaşkanıydı (Fotoğraf: AfricaSis, 2019).

şanın orduda yarattığı huzursuzluk üzerine, 19 Haziran 1965'te Bumedyen önderliğinde bir hükümet darbesi gerçekleşti. Bumedyen, Haziran 1965'te Ben Bella'yı devirerek devlet başkanlığını üstlendi. 1971'de Fransa ile özel ilişkilerin sona ermesi pahasına enerji kaynaklarını (petrol, doğal gaz), bankaları ve büyük sanayi dallarını devletleştirdi. Bundan sonra gücünü toprak reformuna ve ülkenin Araplaştırılmasına yöneltti. Fransa ile işbirliğini sürdürmesine rağmen, Cezayir'i "antiemperyalist devletler" safına sokmayı başardı. 1973 Arap-İsrail Savaşı sırasında etkin bir diplomatik rol oynadı ve Süveyş Kanalı'na takviye güç olarak Cezayir birlikleri gönderdi. Batılı ülkelerle önemli sanayi ve ticaret anlaşmaları imzalayan ve aynı zamanda bağımsızlıktan ödün vermeksizin Sovyet bloku ile yakın ilişkiler kuran Bumedyen, Bağlantısızlar Hareketi'nin önde gelen isimlerinden biri oldu. 1978 yılında sağlık durumu giderek bozulan Bumedyen, Aralık 1978'de yaşamını kaybetti. (Michal, 2012:870-871)

Siyasi bağımsızlığın önünü açan süreç: 1958 Brazzaville konuşması

De Gaulle bir taraftan 28 Eylül 1958'de oylanacak yeni Anayasa'nın referandumuna hazırlanırken, diğer taraftan da Cezayir sorununu çözmek için FLN ile anlaşmaya çalışıyordu. Savaş sonrası yeni saflaşmalar, oluşan yeni Batı sistemi, Asya ve Afrika'da sömürgeciliğe karşı başlayan direniş, artık sömürgeciliğin sürdürülemez olduğunu ortaya çıkarmıştı. De Gaulle, sömürge sorununu anayasal düzlemde Fransa lehine çözenin çabası içindeydi.

General, Ağustos 1958'de, iktidara döndükten üç ay sonra halkı yeni anayasa planını desteklemeye ikna etmek için bir Afrika turuna çık-

tı. Çad, Kongo-Brazzaville, Fildişi Sahili, Gine, Madagaskar, Senegal ve Cezayir'i ziyaret etti.

24 Ağustos 1958'de General de Gaulle Kongo'nun başkenti Brazzaville'deki Felix Eboué stadyumunu dolduran halka bir konuşma yaptı. Konuşmasında, tüm Afrika vatandaşlarına Fransız Birliği'nin yerini alacağı ve üye devletlerin her birinin özerk olma imkanına sahip olacağı bir Topluluk kurulmasını önerdi. General de Gaulle, 28 Eylül 1958'de Anayasa referandumuna hayır oyu veren her bölgenin bağımsız olabileceği uyarısında bulunarak şu sözleri sarf etti: "Bağımsızlık isteyen herkes bunu hemen gerçekleştirebilir. Fransa buna karşı çıkmayacaktır... Her bir bölgenin kendi kendini yönetmesi ve idare etmesi koşuluyla ikisi arasında bir topluluk kuracağız. Ancak diplomasi, savunma ve para birimi gibi belirli alanları bir havuzda toplayacağız" (De Gaulle, 1958).

Böylece de Gaulle Afrika sömürgelerinin önüne iki seçenek sunuyordu. "1. Metropoliten Fransa ve Denizaşırı Toprakların (Fransa'ya bağlı kalacak sömürgelerin) birlikte her birinin kendi özgür ve tam hükümetine sahip olacağı (siyasi bağımsızlık) ve herkesin çıkarına olacak şekilde (Fransa'nın söz sahibi olduğu ve yönlendirdiği) savunma, dış, siyasi ve ekonomik eylem, adalet ve eğitimin ve uzaktan iletişimi içerecek bir alanın paylaşılacağı bir topluluk oluşturmaktır., 2. Fransa'dan bağımsız ülke olmak: Belirli bir bölge 28 Eylül'deki referandumda "hayır" oyu kullanırsa bunu hemen kabul edebilecektir. Bu da önerilen topluluğun bir parçası olmak istemediği ve kısacası ayrıldığı anlamına gelecektir. Bu, kendi yollarında, izole bir şekilde, kendi risklerini alarak gitmek istedikleri anlamına gelecektir. Metropol bunun sonucuna katlanacaktır ve garanti ederim ki buna karşı çıkmayacaktır." (De Gaulle, 1958)

Ahmed Sékou Touré

28 Eylül 1958'de Fransa anakarasındaki ve denizasırlı bölgelerdeki (sömürge) seçmenler ezici bir çoğunlukla yeni Anayasa lehinde oy kullandı. Sadece Sékou Touré liderliğindeki Gine 2 Ekim'de bağımsızlığı tercih ederek karşı oy kullandı. Ardından Topluluk oluşturuldu; eski Fransız Batı Afrika (AOF) ve Fransız Ekvatorial Afrika (AEF) bölgeleri Topluluğun üye cumhuriyetleri oldu. "Bu yeni durum, Fransa'nın sömürge yönetimini sürdürmesine gerek kalmaması ve sömürü araçlarına dokunulmaması gibi pek çok avantaj da sunuyordu. Hammaddelere erişim ve diplomatik uyum garanti altındaydı. Tüm suçlular darbe ya da suikastla cezalandırılırken, sadık olanlar halk hareketlerine

karşı savunulacaktı (Tobner, 2010:632)."

14 Fransız sömürgeci Fransa'nın yeni sömürgeci sistemine evet derken, tek karşı çıkan Gine'nin Conakry (Konakri) Milletvekili Ahmed Sékou Touré oldu. Touré, de Gaulle'ün yukarıda aktarılan Brazzaville konuşmasını "Afrikalıları aşğılama" olarak değerlendirdi. Konferanstan bir gün sonra, 25 Ağustos 1958'de Gine'nin Başkenti Konakri 'ye gelen Gaulle'ün huzurunda, Fransa ve Afrika'da çok yankı bulan bir konuşma yaptı. Bugün İkinci Bağımsızlık savaşı veren Afrika liderlerin sık sık atıfta bulunduğı ve Afrika'da sömürgecilige karşı sembol isimlerden Touré şu sözleri sarf etti:

"Afrika'nın değerlerinin yeşermesi, onları şekillendirenler yüzünden değil, sömürge yönetiminden miras kalan ve geleceğe yönelik özlemleriyle denge-

Ahmed Sékou Touré Gine'nin 1958 - 1984 yıllarındaki ilk devlet başkanıdır (Fotoğraf: AfricaSis, 2018).

de olmayan ekonomik ve siyasi yapılar yüzünden engellenmektedir. İşte bu nedenle bu yapıları ürkek ve kısmi reformlarla değil, temelden düzeltmek istiyoruz ki toplumlarımızın hareketi, sürekli evrimin, sürekli gelişimin yükselen çizgisini izlesin... Meşru ve doğal bağımsızlık hakkımızdan asla feragat etmiyoruz ve etmeyeceğiz çünkü Fransa-Afrika düzeyinde bu hakkı egemen bir şekilde kullanma niyetindeyiz. Bu bağımsızlık hakkının kullanılmasını, bağlı kalmayı ve ortak zenginliğimizin geliştirilmesinde işbirliği yapmayı amaçladığımız Fransa'dan ayrılmakla da karıştırmıyoruz. Anayasa taslağı, bizleri yasal olarak Fransız vatandaşı, topraklarımızı da Tek ve Bölünmez Fransız Cumhuriyetinin ayrılmaz bir parçası haline getiren sömürge rejiminin mantığına kilitlenmemelidir. Biz Afrikalıyız ve topraklarımız Fransa'nın bir parçası olamaz... Fransa ile eski sömürgeleri arasındaki ilişkilerin niteliği ya da daha doğrusu yeni doğası, paternalizm ya da aldatma olmaksızın belirlenmelidir. Sömürge rejimindeki herhangi bir değişikliğe ve herhangi bir paternalist ruha kategorik olarak HAYIR diyerek, yeni Fransız-Afrika Topluluğu tarafından girilecek taahhütleri zaman ve mekân içinde korumak niyetindeyiz. Herhangi bir isyan duygusu bir yana, bizler Siyah Afrikadaki siyasi evrimin kararlı ve bilinçli katılımcılarıyız; bu, Afrika halklarına yönelik ve onlar için tüm sömürgeci kazanımların yeniden dönüştürülmesi için temel bir koşuldur (Touré, 1958).”

Biz Afrikalıyız ve topraklarımız Fransa'nın bir parçası olamaz...

Referandumda hayır oyu kullanan Gine, Ahmed Sékou Touré'nin başkanlığında 2 Ekim 1958'de bağımsızlığını ilan etti. 1 Aralık 1958 itibarıyla 60 ülkenin bağımsızlığı tanınmıştı. Ne var ki, Fransa bu

durumu hazmedemedi. General, Fransa'nın boyun durduğu altındaki halklar için özgürlük, haysiyet ve bağımsızlık yolunda bir adım atıyor gibi görünmüştü, ancak gerçek oldukça farklıydı. Sékou Touré, “- halkına Gaulle'ün önerdiği ve hatta arzuladığı ve övdüğü Topluluk yerine bağımsızlığı seçmelerini tavsiye ettiği için, bir gecede ülkesi Gine fiilen ağır bir ablukaya maruz kalırken, kendisini ortadan kaldırmaya yönelik art arda komplolarla yüzleşmek zorunda kaldı (Tonme, 2023:50).”

14 Fransız sömürgesi bağımsızlığına kavuştu

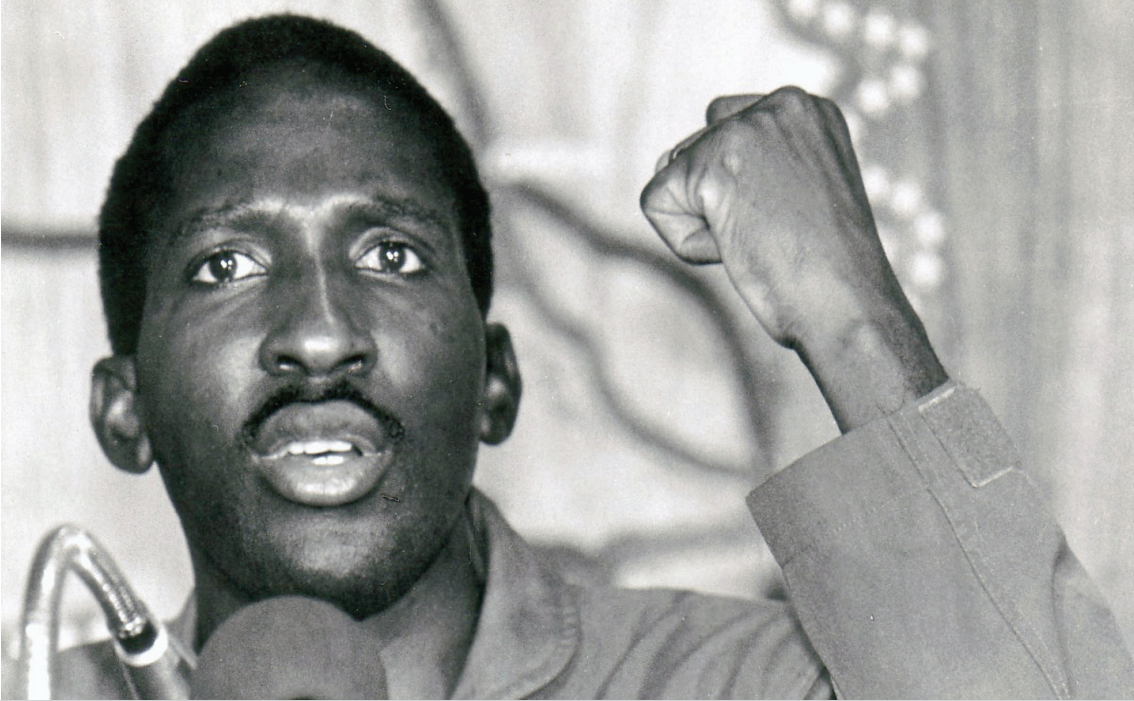
Anayasa referandumundan sonra iki yıldan kısa bir süre içerisinde (1960) Kamerun, Senegal, Togo, Madagaskar, Dahomey, Nijer, Yukarı Volta, Fildişi Sahili, Çad, Orta Afrika, Kongo-Brazzaville, Gabon, Mali ve Moritanya gibi Fransız sömürgeleri siyasi bağımsızlıklarını kazandı.

1 Ocak 1960'da Kamerun, 27 Nisan 1960'da Togo, 1 Ağustos 1960'da Dahomey bağımsız oldu. 1975 yılında Dahomey, Benin adını aldı. 3 Ağustos 1960'da Nijer, 5 Ağustos 1960'da Fildişi Sahili'nin bir parçası olan ve daha sonra Fildişi Sahili'nden ayrılan Yukarı Volta bölgesi bağımsız oldu. Thomas Sankara döneminde 4 Ağustos 1984'de, ülke Burkina Faso adını aldı. 7 Ağustos 1960'da Fildişi, 11 Ağustos 1960'da Çad, 13 Ağustos 1960'da Orta Afrika Cumhuriyeti, 15 Ağustos 1960'da Kongo Brazzaville, 17 Ağustos 1960'da Gabon, 20 Ağustos 1960'da Senegal, 22 Eylül 1960: Eski Fransız Sudanı, eski Mali İmparatorluğu adı altında bağımsız oldu. Cezayir'in 1962'deki bağımsızlığı diğer birçok Afrika ülkesine ilham kaynağı oldu. Son sömürge kalelerinde de silahlı mücadeleler patlak vermişti: Angola (1961), Güney Afrika (1961), Gine Bissau (1963), Kongo (1963), Mozambik (1964) ve Rodezya (1966) bağımsızlıklarını elde ettiler.

Bu süreç, bugün ikinci bağımsızlık savaşı veren Afrika'nın milliyetçi ve devrimci liderlerine yol gösteren ve sömürgecilğe karşı mücadelede sembol olan liderleri çıkardı: 6 Mart 1957'de bağımsızlığını ilan eden ilk Siyah Afrika ülkesi Gana'nın önderi ve "Afrika sosyalizminin" savunucusu Kwame Nkrumah; Cezayir'i "anti-emperyalist devletler" safına sokmayı başaran, ülkenin enerji kaynaklarını (petrol, doğal gaz), bankaları ve büyük sanayi dallarını devletleştiren ve Bağlantısızlar Hareketi'nin önde gelen isimlerinden Huari Bumedyen; Nasır ve Nkrumah'ın da bulunduğu Belgrad konferansında hareketin ismini "Bağlantısızlar" olarak öneren ve isim babası olan Mali'nin ilk Başkanı Modibo Keita; Tunus'ta Atatürk'ün izinden giden, ülkeyi laikleştiren ve Nasırcı Arap sosyalizminden yana olan Habib Burgiba.

Diğer bir örnek de Thomas Sankara'dır. Sankara, askeri eğitim gördüğü 1970'li yıllarda Marksizm'le tanıştı; Afrikalı devrimcileri ve Lenin'i okudu. İnanca ve

inananlara saygılıydı; "1986'da kendisine ıssız bir adaya giderken yanına hangi kitapları alacağı sorulduğunda şu yanıtı vermişti: Lenin'in Devlet ve Devrim'i, İncil ve Kuran" (Bouamama, 2021: 348). Thomas Sankara, bir dizi subayı devrimci askerlerden oluşan Rassemblement des officiers communistes (ROC) adlı bir örgütte bir araya getirdi ve birçoğunun Marksist eğitimine katkıda bulundu. Enformasyondan sorumlu Devlet Bakanı ve ardından 7 Kasım 1982'de Başbakan olarak atandı (Lepidi, 2020). Thomas Sankara, Fidel Castro ile 7-12 Mart 1983 tarihleri arasında Yeni Delhi'de düzenlenen 7. Bağlantısız Ülkeler Zirvesi'nde tanışmış ve 25 Eylül 1984'te katıldığı Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda, Castro'nun Üçüncü Dünya ülkelerinin borçlarının iptal edilmesi çağrısından etkilenmişti. Genel Kurul Toplantısından sonra Küba'ya giderek Castro'yu ziyaret etti (Jaffre,2016). 26 Mart 1983 tarihinde düzenlenen bir mitingde başbakan olarak yaptığı anti emperyalist

1983'ten 1987'ye kadar Burkina Faso'nun Başkanı olan Thomas Sankara, Burkinabé askeri kaptanı, Marksist devrimci, pan-Afrikancı teorisyendi (Fotoğraf: AfricaSis, 2018).

konuşma rejimin muhafazakâr kanadını rahatsız etti ve 17 Mayıs 1983'te tutuklandı. Sol örgütler ve sendikalar tarafından desteklenen halk gösterileri, hükümeti onu serbest bırakmaya zorladı (Bouamama, 2021: 352-353). 4 Ağustos 1983 yılında halkın desteğiyle gerçekleşen askeri darbe sonunda devlet başkanı olduğunda 35 yaşındaydı. "Demokratik ve Halkçı Devrim" gerçekleştirdiklerini söylüyor ve çizgisini anti-emperyalizm olarak belirliyordu. Oluşturulan "Ulusal Devrim Konseyi", işe Fransız sömürgesi dönemindeki adı "Haut Volta" olan ülkenin adını "dürüst, doğru insanların ülkesi" anlamına gelen "Burkina Faso" olarak değiştirmekle başladı (Bouamama, 2021: 355).

Sankara, emperyalizme ve yeni sömürgeciliğe karşı Afrika'nın birliğini ve bağımsızlığını savunuyordu.

Che Guevara'nın ünlü "Ya vatan ya ölüm" sözüne, ülkenin sloganı haline gelen "üstesinden geleceğiz" sözünü ekledi (Lepidi, 2020). İktidarda kaldığı 4 yıl boyunca ülkenin kaderi değişmişti. Emperyalizme ve yeni sömürgeciliğe karşı Afrika'nın birliğini ve bağımsızlığını savunuyordu. Birçok uluslararası kurum ve kuruluşlarda (Afrika Birliği Örgütü, Bağlantısızlar Hareketi, Birleşmiş Milletler) yaptığı konuşmalarda sömürgeci güçlere ve emperyalistlere karşı meydan okuyordu. Komşuları Mali, Fildişi Sahilleri ve Togo'da devrimci mücadelelere destek oluyordu. Bu durum, emperyalistleri, özellikle de Fransayı rahatsız etmişti (O dönemde, Fransa'da Sosyalist Parti lideri François Mitterrand cumhurbaşkanı, Başbakan ise Jacques Chirac'tı). 15 Ekim 1987'de en yakın arkadaşı Blaise Compaoré'nin darbesiyle iktidarına son verildi ve öldürüldü. 1987 askeri darbesi ve Sankara'nın öldürülmesinde Fransa'nın oynadığı rol bugün hâlâ tartışma konusu (Lepidi, 2020).

Yeni Sömürgecilik Dönemi

Yeni sömürgecilik, sömürgeci güçlerin eski sömürgelerine karşı izlediği, kendi ve şirketlerinin çıkarları doğrultusunda çeşitli etki ve tahakküm yöntemleri kullanan emperyalist bir politikayı tanımlamaktadır. Jean-Paul Sartre tarafından 1956 yılında ortaya atılan bu terim, ilk kez 1965 yılında Kwame Nkrumah tarafından bir konuşmada kullanıldı. Bu terim, 16. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar sömürge kavramını, sömürge sonrası tahakküm ilişkilerini tanımlamak üzere genişletmektedir. (Ardant, 1965:837-838).

Yeni sömürgeci güçler resmi askeri kontrol yerine, askeri varlıklarını meşrulaştırmak, sözüm ona 1960'lardan sonra bağımsızlığına kavuşan ülkelerin güvenliğini sağlama ve koruma bahanelerini kullanırlar. Sisteme isyan edenler karşı-isyan yöntemleriyle bastırılır. Öte yandan, yolsuzluğa batan yerel yöneticilerle yapılan ticaret anlaşmaları, borçlandırma politikaları ve çeşitli mali yöntemler ve kültürel politikaları (kültürel emperyalizm olarak da bilinir) (Gürcan, 2022) aracılığıyla ülkelerin fiilen kontrol edilmesi sağlanır. Eski sömürgeci devletler, özellikle hammaddeler söz konusu olduğunda, eski sömürgelerinin ekonomilerindeki varlıklarını sürdürmeye devam etmektedir. Çok sayıda yabancı şirket Afrika'nın maden ve petrol yataklarını Total, Elf, Areva gibi şirketleriyle sömürmeye devam etmektedir.

Afrika ülkeleri, 20.yüzyılın ikinci yarısından itibaren siyasi bağımsızlıklarını elde etseler de ekonomik ve askeri olarak emperyalist ülkelere bağımlılıkları devam etti. Fransa Afrika'da yeni bir sömürge sistemi oluşturdu. Gine'nin dışındaki ülkelerin bağımsızlığını kabul ederken işbirliği kisvesi altında bir bağımlılık anlaşması gerçekleştirmiştir. Böylelikle, 1960'dan bu yana Afrika'nın Fransa'ya ekonomik ve askeri bağımlılığı sürmüştür.

(soldan sağa) Mısırlı lider Cemal Abdül Nasır, Etiyopyalı delege Yilma Deressa, Gold Coast'tan Kojo Botsio ve Hindistan Başbakanı Jawaharlal Nehru Bandung Konferansı'nda (Fotoğraf: Picryl, 1955).

Eski sömürge devletlerin kendilerine ait sınırlara, bir devlet başkanına, hükümete ve orduya sahip olmaları bağımsız devletler olmaları anlamına gelmiyordu.

Fransızca, bu ülkelerde resmî dil ve eğitim dili olarak kalmıştır. Fransa, Afrika'da "Fransızca Konuşan Ülkeler Topluluğu"nu kurarak eski sömürgeleriyle ekonomik ve askeri bağlarını korumuştur. 1945'te CFA frangını (Afrika Mali İşbirliği Frangı), sömürge düzenini devam ettirmek için para birimi olarak tedavüle sokmuştur. 14 Afrika ülkesi sömürge döneminden bu yana CFA frangını para birimi olarak kullanıyor. 1961'den bu yana 14 Afrika ülkesinin "ulusal" para rezervleri Fransa Merkez Bankasında tutuluyor. Bu durum Fransız hazinesine, Afrika'dan yıllık bazda yaklaşık 400 milyar euro kazandırıyor (Konate, 2021).

Fransız şirketleri Afrika ülkelerinin başta petrol, altın, uranyum ve gümüş gibi madenlerini

yağmalıyor, bu ülkelerdeki telefon, elektrik, su, ulaşım, inşaat ve sağlık alanlarında ülkeleri talan etmeye devam etmektedir. Hizadan çıkan devlet başkanları darbelerle iktidardan düşürülüyor ve yerine kendi işbirlikçilerini getiriyorlardı. Tonme (2023:52-53), bu durumun 1960'lardaki yansımalarını su şekilde tasvir eder: "Paris'te, İşbirliği Bakanlığı olarak bilinen gerçek bir Sömürgeler Bakanlığı, hiçbir sapmaya müsamaha gösterilmeyen bu yerlileri yönetiyordu. Suikastlar, adam kaçırmalar, işkenceler, kayıplar ve manipülasyonlar bu politikanın bir parçasıydı".

Başbakan Michel Debré, 15 Temmuz 1960 tarihinde, bağımsızlığının ilanından bir ay önce Gabon'un müstakbel Cumhurbaşkanı Léon Mba ile yaptığı görüşmede işbirliği ve bağımsızlık arasındaki bağlantılara açıklık getirmiştir: "Bağımsızlık, devlet bağımsız olduğunda daha önce imzalanan

işbirliği anlaşmalarına saygı göstermeyi taahhüt etmesi koşuluyla verilir; aynı anda yürürlüğe giren iki sistem vardır: Bağımsızlık ve işbirliği anlaşmaları. Biri olmadan diğeri var olamaz. Bu meşhur işbirliği anlaşmaları tüm yeni devletler için neredeyse aynıydı: Frank bölgesi olduğu gibi kaldı ve Fransa Afrika para basma kurumları üzerinde veto hakkını elinde tuttu; mali varlıklar Fransız Hazinesinin kontrolü altında kaldı; Fransız şirketleri gümrük imtiyazlarını, uzun vadeli muafiyetlerini ve kar transferi özgürlüğünü korudu ve millileştirmeye karşı koruma garantisi aldı; Fransız ordusunun eski sömürgelerde varlığını sürdürmesi garanti altına alındı, vb.” (Bouamama, 2021:176-177).

İkinci Dünya Savaşı sonrası ABD'nin başını çektiği Atlantik sistemi askeri tahakkümlerini ve ekonomik sömürüyü devam ettirmek için kendi araçlarını da oluşturmuştu.

İkinci Dünya Savaşı sonrası ABD'nin başını çektiği Atlantik sistemi askeri tahakkümlerini ve ekonomik sömürüyü devam ettirmek için kendi araçlarını da oluşturmuştu. Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu (IMF) 1945 yılında, yeni bir uluslararası para sistemi yaratmak amacıyla yapılan Bretton Woods Konferansı (1944) sonucunda birlikte kurulmuş ve 1946 yılından itibaren Washington'da çalışmaya başlamıştı. Böylece dolar saltanatı da başlamış oldu (Gürcan, 2023). Bu kuruluşlar Afrika'nın yoksul ülkelerini verdikleri krediler yoluyla borçlandırıyor, bunun karşılığında siyasi, ekonomik ve askeri dayatmalarda bulunuyordu.

Yeni Dünya ve Afrika'da İkinci Bağımsızlık Dalgası

2000'li yıllarda dünyadaki saflaşma değişmeye başladı. Tüm dünyada olduğu gibi, Afrika'da da ABD ve Fransa tahakkümü zayıflıyor ve bunun yerini Asya'dan yükselen yeni bir uygarlık almaya başlıyordu. Çin ve Hindistan ekonomik olarak, Rusya da askeri olarak ABD ve Fransa'yı geride bırakmaya başladı. Asya çağının hızla yükselen gücü ve Atlantik Cephesinden kopma eğilimi içinde olan Türkiye de doğal olarak Afrika'da ekonomik ve diplomatik bir atağa geçmeye başladı.

Asya-Afrika arasındaki ilişkilerin temeli 18-24 Nisan 1955 tarihlerinde Endonezya'nın Bandung kentinde toplanan ve Bağlantısızlar Hareketi'nin temellerini oluşturan Bandung Konferansı'nda atılmıştı.

Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) Devlet Başkanı ve Çin Komünist Partisi (ÇKP) Genel Sekreteri Şi Jinping'in 22 Nisan 2015'te, Endonezya'nın Başkenti Cakarta'da toplanan Asya-Afrika Zirvesinin 60. yıldönümünde yaptığı konuşmada şunları söylemiştir: “60 yıl önce Asya ve Afrika'dan 29 ülkenin liderleri Bandung Konferansı'nda bir araya gelerek Bandung dayanışma, işbirliği ve kardeşlik ruhunun doğmasına imkan sağladılar; Asya, Afrika ve Latin Amerika'yı kucaklayan ulusal kurtuluş hareketlerini canlandırdılar; sömürgeciliğin tasfiyesine yönelik küresel süreci hızlandırdılar. Konferans, barış içinde bir arada yaşamının beş ilkesini, devletten-devlete ilişkilerin on ilkesini ortaya koyarak uluslararası ilişkilerin seyriinde tarihsel bir rol oynadı, Asya-Afrika ve Güney-Kuzey ilişkilerini geliştirdi. Bandung Konferansı Asya-Afrika halklarının dayanışma ve işbirliğinde tam bir köşe taşıdır.” (Jinping, 2016).

ÇHC Devlet Başkanı Şi Jinping, Cakarta'da toplanan Asya-Afrika Zirvesi'nde yaptığı konuşmada Afrika ile ilişkilerinin ilkelerini şöyle ifade etmektedir:

Afrika ile Çin kazan-kazan işbirliği çerçevesinde daha adil ve eşitlikçi bir uluslararası düzeni teşvik etmektedir. 6 Eylül 1963. Kenya Afrika Ulusal Birliği (KANU) heyetinin üyelerinin Başkan Mao Zedong'u ziyareti (Fotoğraf: Liu Qingrui, Xinhua).

“Kazan-Kazan işbirliği çerçevesinde yeni tip uluslararası ilişkileri öne çıkarmalı, daha adil ve eşitlikçi bir uluslararası düzeni teşvik etmeliyiz... Asya-Afrika dayanışmasını derinleştirmeliyiz... Sorunlara birlikte göğüs germeli, işbirliğini, bizi hep iyi arkadaş, iyi ortak ve iyi dost kılacak nitelikleri sürekli üst düzeye taşımalıdır... Ortak kalkınma için Kazan-Kazan yaklaşımını benimsemeli, kalkınma stratejimizi birbirine eklemeli, ulaşılabilirlik altyapısını geliştirmeli, sanayide, tarımda insan kaynaklarının gelişiminde ve öteki alanlarda sonuç üreten işbirliklerine gitmeli, yeşil

enerji, ekonomik ve e-ticaret gibi etkinlikleri teşvik etmeliyiz... Farklılıkları korurken, ortak zeminler yaratmalı, açık ve kapsayıcı olmalıyız... Bütün ülkelerin egemenliğine, bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne, toplum sistemleri özgürce seçebilmelerine saygı göstermek zorunludur” (Jinping, 2016).

Çin'in Afrika ile ilişkilerinde kan, katliam, acı, yıkım ve bombalama bulunmamaktadır. Çinli şirketler Angola'da petrol, Zimbabve'de uranyum, Kongoda kobalt, Zambiyada bakır çıkarıp Mozambik'te orman işlemektedir. Malları limanlara ulaştırarak kara yolları ve Kenya, Etiyopya, Tanzanya,

Uganda, Cibuti ve Ruanda'yı birbirine bağlayacak demir yolları yapmaktadır. Devlet binaları, okullar, hastaneler, sosyal tesisler inşa etmektedir. Aynı bağlamda, Senegal'in eski Cumhurbaşkanı Profesör Abdoulaye Wade Çin-Afrika ilişkileri üzerine "Çin, Afrika'da Batı'nın dört yüzyıldan fazla bir süredir yapamadığını yirmi yılda yaptı" (Tonme, 2023:172) değerlendirmesinde bulunuyordu.

Çin artık tartışmasız Afrika'nın birinci ticaret ortağı olmuştur.

2000'li yıllar, Çin'in Afrika'da hızla geliştiği yıllar oldu. 2007 yılında Fransa'yı geride bırakarak 2009'dan itibaren de Afrika'nın birinci ticari ortağı durumuna gelmiştir. Sömürgeci Batı'dan farklı olarak karşılıklı yarar ve ülkelerin içişlerine karışma temelinde ticari ilişkilerini geliştiren Çin, Afrika ülkelerini cezbetmektedir. Batı yanlısı devlet başkanları bile artık ekonomik olarak Çin'e, askeri olarak da Rusya ile işbirliğine yönelmeye başlamıştır.

Çin ve Afrika arasındaki ticaret 2022 yılında %11 artarak 282 milyar dolara ulaştı. Çin gümrük yetkililerine göre, Afrika'ya yapılan ihracat bir önceki yıla göre yüzde 11.2 artışla 164.49 milyar dolar oldu. Afrika kıtasından yapılan ithalat da benzer bir oranda artarak 117.51 milyar dolara ulaştı. Toplam 282 milyar dolar ticaret hacmine ulaşan Afrika-Çin ticaret hacmi, aynı kaynağa göre, 1 Ocak- 31 Temmuz 2023 tarihleri arasında Çin'in Afrika ülkelerine ihracatı 2022 yılının aynı dönemine kıyasla yüzde 20 artarak yaklaşık 97.8 milyar dolara ulaştı. Çin artık tartışmasız Afrika'nın birinci ticaret ortağı olmuştur.

Kamerun Uluslararası İlişkiler Enstitüsü'nden (IRIC) Shanda Tonme, Çin'in Afrika'da yaptıklarını şöyle anlatıyor: "Afrika ülkelerinin hepsinin

arka planda bekleyen yüzlerce projesi var. Çin olmadığında, Türkiye ve diğer gelişmekte olan ülkeler bulunuyor. Yollar, köprüler, tüm şehirler, özel fabrikalar çok kısa bir süre içinde, çoğu zaman avantajlı krediler şeklinde finansmanla inşa edildi... Etiyopya-Cibuti demiryolu tek kelimeyle çarpıcıdır. Yüzlerce kilometre uzunluğunda ve iki hatlı olarak inşa edilen, denize kıyısı olmayan uzak bir ülkeyi denize bağlayan, tamamen Çin finansmanı ile, gerekli ve tartışılmaz modern standartlarda inşa edilen bu ulaşım ve alt-bölgesel entegrasyon mücevheri, Batılıların kafasına çivi çakmış ve onların sınırlarını ve hezimetlerini, aynı zamanda kaba planlarını, benmerkezciliklerini ve hesaplanmış bencilliklerini ortaya çıkarmıştır (Tonme, 2023:172-175). Çin kıtadaki pek çok ülkede uluslararası ticaretin yeni dilini öğretmek üzere Konfüçyüs merkezleri kurdu. 1980 yılına kadar bir Afrikalının Çin'de eğitim gördüğünü duymak nadirdi, ancak 2000 yılına gelindiğinde bu moda haline geldi, bilim ve teknolojinin Eduardo'sunda zengin olmak için gerçek bir yarış başladı. Bu çerçevede, Çin'deki Afrikalı öğrenci topluluğu şu anda en büyük ve en aktif topluluklardan biri olmanın yanı sıra ülkenin büyük şehirlerinde en yaygın olanıdır." (Tonme, 2023:178).

Afrika'da Yeni Sömürgeciliğin Sonu

Son yıllarda, doğmakta olan Yeni Dünya sürecine paralel olarak Afrika'da 60 yıldır devam eden yeni sömürgeciliğe karşı bir isyan başladı. Bu gelişmeler karşısında hırçınlaşan emperyalist güçler, özellikle Fransa ve Afrika'da Çin'e karşı Fransa ile birlikte olan ABD, 2000'lerde Afrika'nın Çin'e yönelişini durdurmak için bir dizi darbe ve işgal tezgahladı. 2010'da Fildişi Sahili'nde, başta Çin olmak üzere BRICS ülkeleriyle ilişkileri geliştirmeye önem veren Laurent Gbagbo'yu devirdiler.

2011'de ABD emperyalizminin vurucu gücü rolünü oynayan Sarkozy'nin Fransa'sı, Libya'ya saldırarak Devlet Başkanı Muammer Kaddafi'yi katletti; 2013 yılında Mali ve Orta Afrika Cumhuriyeti'ne askeri müdahalede bulundu. ABD, 2019'da Etiyopya'da darbe teşebbüsünde bulundu. Ama bu girişimlerle hedefledikleri sonuçlara ulaşamadılar. Batı, kendi zenginliği ve refahı için talan ettiği Afrika'da kaybetmeye başlamıştı. Fransa- Afrika: Kaçınılmaz Ayrılık kitabının yazarı Kamerunlu Shanda Tonme gelişmenin yönünü şöyle yazıyor: "Ağırlık merkezinin Batı'dan (Batı Avrupa ve Kuzey Amerika) Avrasya kıtasına (Rusya ve Çin) kayacağı yeni bir gezegensel denge gözlerimizin önünde kuruluyor. Yakalanması gereken bir fırsat var. Sahra Altı Afrika, Fransız sömürge boyunduruğundan kurtulabilecek ve sömürge tarihinin bağlarından sıyrılarak kazan-kazan ortaklıkları oluşturabilecektir." (Tonme, 2023:15).

Çin, Rusya ve Türkiye gibi Avrasya'nın öncü ülkelerinin Afrika'da güçlenmesinin yarattığı ılımlı iklimle, Afrika'da bir dizi ülkede emperyalistlere karşı bir direniş ve mücadele başladı. Ahmed Sékou Touré, Kwame Nkrumah, Modibo Keita ve Thomas Sankara gibi sömürgeciliğe karşı mücadelelenin önderlerinin düşünceleri ve eylemleri yenisinden yeşerdi.

Afrika'da İkinci Bağımsızlık Rüzgârı: Mali (2020)

18 Ağustos 2020'de Mali'de genç albayların Assimi Goita önderliğinde yönetime el koymasıyla birlikte emperyalizme karşı direnen Mali'nin bağımsızlık mücadelesi, yeni bir evreye ulaştı. Halk, ordunun devrimci subaylarının, emperyalizme ve yeni sömürgeciliğe karşı bu çıkışını destekledi. Mali'de yaşananlar devletin, milletin desteğiyle bağımsızlığını ve güvenliğini savunma

ve sağlamada ordunun ne kadar önemli olduğunu gösterdi. Mali'de genç albayların Assimi Goita önderliğinde yönetime el koymasıyla birlikte emperyalizme karşı direnen Mali'nin bağımsızlık mücadelesi, yeni bir evreye ulaştı. Mali'de yaşananlar, devletin, milletin desteğiyle bağımsızlığını ve güvenliğini savunma ve sağlamada ordunun ne kadar önemli olduğunu gösterdi.

Goita yönetimi, Fransız yeni sömürgeciliğinin tüm kalıntılarını temizleme kararlılığı içindeydi.

Goita yönetimi, Fransız yeni sömürgeciliğinin tüm kalıntılarını temizleme kararlılığı içindeydi. 31 Ocak 2022'de Fransız Büyükelçisinin Mali'yi terk etmesi kararı alındı. Ardından tüm Fransız askerlerinin gecikmeksizin ülkeyi terk etmesi kararı geldi. Bunun üzerine 2022 yılında Fransız tarafının Barkhane Operasyonu'ndan çekilmesi ve Mali hükümetinin Serval ve Barkhane Operasyonları ile Takuba Görev Gücü'nün yasal dayanağını oluşturan askeri anlaşmaları feshetmesiyle sona erdi. Fransa'nın Mali'de 5100 askeri bulunuyordu. Dolayısıyla Fransız ve Avrupalı askerlerin Mali topraklarındaki her türlü faaliyeti yasadışı ilan edildi (Harding, 2022).

Fransızlar, 2013 yılında sözüm ona Mali'nin kuzeyinde etkin olan cihatçı terör örgütlerine karşı mücadele bahanesiyle önce Serval daha sonra Barkhane Operasyonu adını verdikleri hareketlerle askeri olarak ülkeye yerleşmişlerdi. Fransız Barkhane güçlerinin ülkeden kovulması ve ardından BM barış güçlerinin ayrılmasından sonra Mali ordusu terör örgütlerine karşı başarılı operasyonlar yapmaya başladı. On yıldır ayrılıkçı ve cihatçı silahlı gruplar tarafından kontrol edilen Kidal bölgesi, Kasım ayı ortasında Rus müttefikleriyle birlikte

Yüzbaşı İbrahim Traore, 2022'de Burkina Faso'da yönetime el koydu ve dünyanın en genç lideri oldu (Fotoğraf: ISS, 2022).

Mali ordusu tarafından kurtarıldı. Mali'nin ABD ve Fransa'nın yeni sömürgeciliğine karşı mücadelesi ve zaferi bir model yarattı. Tonme Mali'de yakılan bağımsızlık ateşini şöyle anlatıyor: "Mali, Orta Afrika Cumhuriyeti'nden daha fazla, özellikle Fransız yeni sömürgeci baskısına karşı ayaklanan başka bir Afrika'nın meşale taşıyıcısı haline geldi. Gerçek şu ki, iktidardaki askerler diplomatik kaygılar gütmeden doğrudan bir dil kullanıyor ve halk kitlelerinin beklentilerine yanıt verdiklerinin açık bilinciyle hareket ediyorlar. Başkanları Assimi Goita'nın, Thomas Sankara'ya saygıyla atıfta bulunduğu, gerekirse kendisini kurbanlık koyun olarak sunduğu ve kararlılığına dair Fransız liderlere güçlü bir mesaj göndermeyi amaçladığı açık olan diyalektik bir egzersizle kararlılık ve alçakgönüllülüğü birleştirdiği görülüyor. Eğer 1958'de Gine örneğinde, Ahmed Sékou Touré'nin Fransız toplumu adına General de Gaulle'e yankılanan hayır cevabıyla Afrika henüz sesini

yükseltmeye ve kibirli, ırkçı ve küçümseyici sömürgeciye karşı kesin, kamuya açık, kararlı ve popüler bir yanıt vermeye hazır değilse, bugün Bangu'den Bamako'ya, daha donanımlı, daha bilgili ve daha uyanık bir ulusal kamuoyu tarafından desteklenen genç devlet başkanları direnişe geçerken durum artık böyle değildir" (Tonme, 2023:196-197).

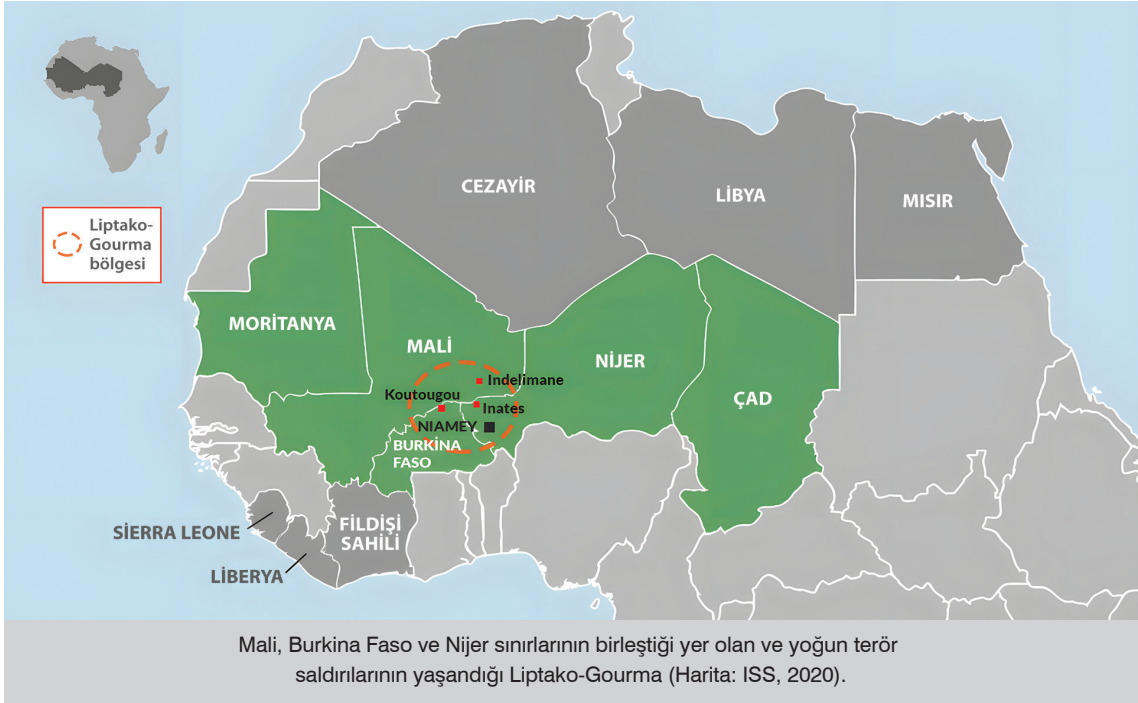
Burkina Faso (2022)

30 Eylül 2022'de Burkina Faso Mali'nin yolunu izledi. Yüzbaşı İbrahim Traore'nin önderliğinde bir grup genç subay yönetime el koyarak, Mali'de olduğu gibi sözüm ona cihatçı teröre karşı "Sabre" operasyonu ile 12 yıldır ülkesinde bulunan Fransız Özel Kuvvetlerinin görevine son vererek, Fransız Büyükelçisini sınır dışı ederek ve 1961'de iki ülke arasında imzalanan askeri anlaşmayı feshederek Fransız emperyalizmine büyük bir darbe vurdu.

Traoré, 1983'ten 1987'ye kadar Burkina Faso'nun devrimci lideri olan ve "Afrikalı Che Guevara" olarak da adlandırılan Thomas Sankara ile karşılaştırılıyor; La voix du Niger gazetesi, "Sankarist devrimin görkemli günlerini yaşamış olan pek çok Burkina Fasolu... Albay İbrahim Traoré'nin oyuna geri dönen yeni bir Thomas Sankara gibi iktidara gelişinin şimdiden coşku uyandırdığını söylüyor" (Rfi, 2022). Burkina Faso'nun bu genç ve karizmatik lideri İbrahim Traoré, 27-28 Temmuz 2023 tarihlerinde St. Petersburg'daki Rusya-Afrika zirvesinde en vurucu konuşmayı yaptı: "İsyan edemeyen bir köle merhameti hak etmez!" Afrika'nın Batı'nın neo-emperyalist politikaları yüzünden açlıktan öldüğünü ve insanların kaderlerini kendi ellerine almaya çalıştıklarında mahkûm edildiklerini söyledi. "Benim neslim şunu anlamıyor: Bu kadar zenginliğe sahip Afrika bugün nasıl olur da dünyanın en fakir kıtası oluyor? Ve neden Afrikalı liderler dilenmek için dünyayı dolaşiyor." ifadelerini kullanan Traoré mücadele çağrısı yaparak, "Halkımıza zafer! Ya vatan ya ölüm!" dedi (Lefaso, 2023).

Nijer (2023)

Nijer de, Mali ve Burkina Faso'dan sonra ordu-millet birlikteliği ile ABD ve Fransız emperyalizmine darbe vurdu. 26 Temmuz'da Abdurrahman Tiani liderliğinde çıkan askeri isyanın sonucunda ülkedeki Fransız kuvvetleri sınır dışı edildi. Fransa'nın 2013'de Mali'ye yapılan askeri müdahalesi (Serval), daha sonra Barkhane Operasyonu ile Burkina Faso ve Nijer'i de kapsayacak şekilde genişletilmiş ve 5100 Fransız askeri bölgeye yerleşmişti. Mali ve Burkina Faso'nun Fransız askerlerini ülkelerinden çıkarılmasıyla, Fransa askerlerini Nijer'e kaydırması. Son olarak Nijer'de kalan 1500 Fransız askeri gücü de yeni yönetim tarafından ülkeden çıkarıldı (Pierson, 2023). Petrol ve diğer kaynaklarla birlikte uranyumun kontrolü, Fransa'nın bağımsızlıklarının ardından eski sömürgeleri üzerinde ekonomik, siyasi ve askeri hakimiyetini sürdürmesinin nedenlerinden biriydi.

Nijer dünyanın en büyük yedinci uranyum üreticisidir. Küresel üretimin sadece yaklaşık %4'ünü oluşturmasına rağmen, önemli bir tedarikçidir. AB'nin nükleer ajansı Euratom'a göre, 2022 yılında Avrupa Birliği'nin uranyum ithalatının %25'i Nijer'den geldi. Fransa için Nijer, son on yıldaki ithalatın %15-17'sini oluşturuyor (BBC, 2023). Nitekim, uranyum Fransa için stratejik öneme sahiptir.

“Dün Mali, Orta Afrika Cumhuriyeti, Burkina Faso, bugün de Nijer Fransa'yı, Fransız kuvvetlerini ve şirketlerini reddetti.”

Yeni yönetimin Fransa ile olan gerginliği, elektriğinin yüzde 70'ini nükleer enerji ile elde eden Fransa'yı endişelendirmektedir. Fransız senatörler Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron'a, Paris yönetiminin son dönemde Afrika'da Fransız karşıtlığına dönüşen politikalarını kınayan bir mektup gönderdiler. Mektupta, “Dün Mali, Orta Afrika Cumhuriyeti, Burkina Faso, bugün de Nijer Fransa'yı, Fransız kuvvetlerini ve şirketlerini reddetti.” ifadesi kullanıldı (Rfi, 2023).

Fransız basını Fransa'nın Afrika yenilgisine ve çıkmazına geniş yer verdi: Le Point (2023), “Emmanuel Macron Sahel'de çıkmazda” diye manşet atıyor ve ekliyor: “Nijer'deki darbe ona bir darbe daha yaşattı. Nijer cumhurbaşkanının 27 Temmuz'da kurbanı olduğu darbe, Macron'un Sahra'nın güneyindeki politikasının tabutuna son çiviye çaktı”.

Fransa ve ABD'nin kıskırttığı Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS) Nijerli devrimcileri askeri müdahale ile tehdit ettiler. ECOWAS Mali'ye karşı da aynı tutumu almıştı; üyeleri yaptırım kararları almış ve komşu ülkelerin sınırları kapatılmıştı. Yaptırımdan da öte, bunlar tam bir abluka kararlarıydı.

Mali ne Fransa'ya ne de onun kuyrukçusu ECOWAS'a boyun eğdi. Mali ve Burkina Faso “Nijer'e saldırıyı kendimize yapmış sayarız ve savaş nedenidir” açıklamasında bulundu. Cezayir, Rusya ve Türkiye askeri müdahaleye karşı seslerini yükselttiler.

Ekonomik, Askeri ve Diplomatik Birliğe Doğru

Gelişmeler her geçen gün Batılı emperyalist ve sömürgecilerin aleyhine işliyor. Mali, Burkina Faso ve Nijer'in Fransız emperyalizmine karşı başlattığı İkinci İstiklal Savaşı tüm yeni sömürgeci kalıntıları temizliyor ve aralarındaki dayanışma ve birlikteliği güçlendiriyor.

Nijer, Mali ve Burkina-Faso'nun liderleri 16 Eylül 2023 tarihinde Mali'nin Başkenti Bamako'da bir araya gelerek, dışarıdan veya içeriden gelecek tehditlere karşı ülkelerinin egemenliğini ve toprak bütünlüğünü savunmak için bir anlaşma yaptılar. Adını Mali, Burkina Faso ve Nijer sınırlarının birleştiği yerden alan ve yoğun terör saldırılarının yaşandığı Liptako-Gourma Sözleşmesinde “Birimizin egemenliğine ya da toprak bütünlüğüne yönelik herhangi bir saldırı tüm taraflara yapılmış sayılacaktır” ifadeleri yer aldı (Victoria, 2023). Sözleşmeyle birlikte üç ülke Sahel Devletleri İttifakı'nın (Alliance des Etats du Sahel-AES) kuruluşunu ilan ettiler. Bu üç ülkenin hedeflerinin güvenlik ve Batı destekli terörizmle mücadele olmakla birlikte diplomasi, savunma ve ekonomik alanında ortak bir dil oluşturma ve birlikte çalışma kararı aldılar. 17 maddelik sözleşmede “AES içinde malların ve insanların serbest dolaşımının iyileştirilmesi, bir gıda güvenliği sisteminin kurulması, İttifak Devletleri için ortak bir sanayileşme stratejisinin hazırlanması, enerji, tarım ve su projeleri...” yer alıyor (Victoria, 2023). Dış ilişkilerde üç ülke Avrupa Birliği ile askeri-güvenlik alanı da dahil olmak üzere yapılan tüm anlaşmaları iptal etti. Başta bölge ülkelerinin inisiyatifiyle kurulan ve daha sonra Fransa'nın kontrolüne geçen G5 Sahel -Sahel Beşlisi- örgütünden ayrıldı.

Fransa ile onlarca yıldır yürürlükte olan vergi anlaşmalarını feshetti. Sözleşmenin 16. maddesinde belirtildiği gibi bu ülkeler BRICS'e üye olmayı da planlıyor. Nijer'in askeri lideri General Abdurrahman Tiani, 10 Aralık 2023 tarihinde ulusal televizyonda yaptığı açıklamada, Nijer, Mali ve Burkina Faso'nun siyasi ve parasal bir ittifak arayışında olduğunu açıkladı (Agencecofin, 2023). Liptako-Gourma Sözleşmesinin birinci maddesinde yer alan bir yatırım bankasının kurulması ve Fransız sömürge yönetiminden miras Batı Afrika para birimi CFA frangından kurtulmak için ortak bir para birimi olan "Sahel" in oluşturulması da gündemdedir. Bu adımlar; Afrika'nın ekonomik bağımsızlık mücadelesi adına Mali, Burkina Faso ve Nijer'in kendi kaderlerinin kontrolünü yeniden ele geçirmesini simgelemektedir (El Kanabi, 2023).

Sonuç

Yüzyıllardır sömürgeci emperyalistler tarafından talan edilen ve son 60 yılda Batı'nın hegemonyası altında olan Afrika ülkeleri, ABD ve Fransız emperyalizmine karşı ülkelerinin bağımsızlıklarını savunan partiler, hareketler, oluşumlar "Ordu-Millet" birikteliğiyle iktidara geliyor ve topraklarından sömürgeci kurumları ve askerlerini söküp atıyorlar.

Bugün artık Afrika'da siyasi, ekonomik ve askeri her denklemin içinde Çin, Rusya, Hindistan ve Türkiye gibi Avrasya'nın gelişen ülkeleri ve bunun karşısında Atlantik'in gerileyen ABD ve Fransız emperyalistleri vardır.

15. yüzyılda coğrafi keşiflerle birlikte Portekiz ve İspanya ile başlayan sömürgeci dönem, İkinci Dünya Savaşı'na kadar sürmüştü. 1960'lardan sonra "dekolonizasyon" altında sömürgecilikten bağımsızlığa doğru giden bir süreç başladı. Savaş sonrası değişen dünya şartları ve sömürgeciliğe karşı mücadelenin yükselmesiyle birlikte Fransız emperyalizmi sömürgeleri ellerinde tutmak, ekonomik ve askeri tahakkümlerini devam ettirmek için yeni bağımlılık yöntemleriyle sömürgelerin siyasi bağımsızlığına razı oldu. Böylece yeni sömür-

gecilik dönemi başladı. Fransız sömürgecileri Afrika'yı talan etmeye devam ederken, tarihin sahneye çıkardığı yeni milliyetçi ve devrimci liderlerle karşılaştılar.

2000'lerde, dünya dengeleri değişti. Çin, Rusya, Hindistan ve Türkiye gibi Avrasya ülkeleri Afrika'da ekonomik, askeri ve kültürel alanlarda önemli işbirliklerine girerken ABD ve Fransa gibi emperyalistlerin Afrika'daki etkileri zayıflamaktadır. 2020'lerden sonra Mali, Burkina Faso ve Nijer'in Fransız emperyalizmine karşı kazandığı bağımsızlık mücadelesiyle ikinci bağımsızlık döneminin başladığı söylenebilir. Liptako-Gourma Sözleşmesi ile birlikte üç ülkenin Sahel Devletleri İttifakı'nı (AES) kurması, Mali'nin Kidal bölgesini terör örgütlerinden temizlemeleri örneğinde olduğu gibi terörizme karşı ortak mücadelenin başarı getirmesi, yıllardır Fransız sömürge parası CFA'dan kurtulma çabasının AES tarafından somutlaştırılması, Afrika'nın diğer Sahel bölgesi ülkelerini (Moritanya ve Çad) ve güney komşuları Benin, Togo, Fildişi Sahili ve Gine'yi yakından etkileyecektir. Batı destekli terörizm bölgenin en yakıcı ortak sorunlarından birisidir. Diğer önemli sorunlar ise kuraklık, açlık, su ve elektrik, işsizlik ve eğitimidir. Mali, Burkina Faso ve Nijer'in, paylaştıkları zorlukların üstesinden gelmek için güçlerini bir araya getirmeleri bölgede yankı bulacaktır. Liptako-Gourma Sözleşmesinin 17. maddesi "Batı Afrika bölgesinde Fransa'nın yeni sömürgeci politikasından kurtulmak isteyen ve AES devletleri gibi egemen olmak isteyen herhangi bir ülkenin AES'e katılımının kolaylaştırılması" nı ifade etmektedir. El Kanabi'nin (2023) tasvir ettiği gibi, "Togo, Liptako-Gourma koalisyonuna katılma niyetini şimdiden ifade etmiştir ve diğer ülkeler de bunu takip edebilir. Sahel'in bölgeye atıfta bulunan ismi, bu girişimin diğer ülkeler için cazibesini arttırmakta, etkisini ve ekonomik potansiyelini güçlendirmektedir. Nihayetinde Sahel, basit bir para birimi değişikliğinden çok daha fazlasını temsil ediyor; Afrika'nın ekonomik bağımsızlık mücadelesini ve Mali, Burkina Faso ve Nijer'in kendi kaderlerinin kontrolünü yeniden ele geçirmesini simgeliyor."

Kaynakça

- AfricaSis. (2018). Ahmed Sekou Touré. 26 Ocak 2024 tarihinde <https://africa.sis.gov.eg/english/figures/politics/ahmed-s%2C%A9kou-tour%2C%A9> adresinden alınmıştır.
- AfricaSis. (2018). Thomas Sankara. 26 Ocak 2024 tarihinde <https://africa.sis.gov.eg/english/figures/politics/thomas-sankara/> adresinden alındı.
- AfricaSis. (2019). Houari Boumedine. 26 Ocak 2024 tarihinde <https://africa.sis.gov.eg/english/figures/politics/houari-boumediene/> adresinden alındı. Agencecofin, (2023). Le Niger, le Mali et le Burkina Faso envisagent une «alliance politique et monétaire» (Abdourahmane Tiani). 11 Kasım 2023 tarihinde <https://www.agencecofin.com/actualites/1212-114538-le-niger-le-mali-et-le-burkina-faso-envisagent-une-alliance-politique-et-monetaire-abdourahmane-tiani> adresinden alındı.
- Ageron, C.R. (1982). Tarihi'l-Cezayir el-Muasir, çev. Aicha Asfour, Manchourat Awidet, Paris, aktaran: Mehmet Nam, "İşgalden İstiklace Cezayir", *Tarih Dergisi*, Sayı 55, 2012/1, İstanbul
- Agencecofin, (2023). Le Niger, le Mali et le Burkina Faso envisagent une «alliance politique et monétaire» (Abdourahmane Tiani). 11 Kasım 2023 tarihinde <https://www.agencecofin.com/actualites/1212-114538-le-niger-le-mali-et-le-burkina-faso-envisagent-une-alliance-politique-et-monetaire-abdourahmane-tiani> adresinden alındı
- Ardant, P. (1965). Le néo-colonialisme: thème, mythe et réalité, *Revue française de science politique*, 1965 / 15-5, s.837-838. 15 Ekim 2023 tarihinde https://www.persee.fr/doc/rfsp_0035-2950_1965_num_15_5_392883 adresinden alındı.
- Bbc, (2023). Le contrôle de l'uranium du Niger suscite de plus en plus d'inquiétudes après le coup d'État. 10 Ekim 2023 tarihinde <https://www.bbc.com/afrique/articles/c3g89182jzno> adresinden alındı.
- Bouamama, S. (2021). Figures de la révolution africaine, La Découverte, Kindle Edition.
- Caillet, G. (2018). 4 juin 1958: que cachait le Je vous ai compris de De Gaulle?. 4 Ekim 2023 tarihinde <https://www.lefigaro.fr/histoire/2018/06/04/26001-20180604ARTFIG00058-4-juin-1958-que-cachait-le-je-vous-ai-compris-de-de-gaulle.php> adresinden alındı.
- CVCE. (2023). Centre virtuel de la connaissance sur l'Europe. 5 Ekim 2023 tarihinde <https://www.cvce.eu/recherche/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/0397bac4-10f2-4b69-8d1a-366ca4a08c34> adresinden alındı.
- Çin Dışişleri Bakanlığı (CDB). (2022). China's Diplomatic Principles: from Bandung to the World. 10 Kasım 2023 tarihinde https://www.mfa.gov.cn/eng/topics_665678/zggcd-dwjw100ggs/jszgdzgz/202208/t20220826_10754199.html adresinden alındı.
- De Gaulle, C. (1958). 24 Ağustos 1958 Brazzaville konuşması. 11 Kasım 2023 tarihinde <https://www.lefigaro.fr/histoire/archives/2018/08/23/26010-20180823ARTFIG00258-24-aout-1958-de-gaulle-a-brazzaville-ouvre-la-voie-a-l-independance.php> adresinden alındı.
- Dedeyan, J.M. (2020). De Gaulle ve Brazzaville, paylaşılan bir bellek (1940-1958). 20 Ekim 2023 tarihinde <https://www.charles-de-gaulle.org/blog/2020/10/31/de-gaulle-et-brazzaville-une-memoire-partagee-1940-1958-par-jean-marie-dedeyan/> adresinden alındı.
- El Kanabi, M.J. (2023). Le Mali, le Niger et le Burkina déterminés à remplacer le CFA par le Sahel. 20 Kasım 2023 tarihinde <https://fr.hespress.com/342794-le-mali-le-niger-et-le-burkina-determines-a-remplacer-le-cfa-par-le-sahel.html> adresinden alındı.
- Gassama, M. (2010). Un demi-siècle d'aventure ambiguë, dans Collectif. 50 ans après, quelle indépendance pour l'Afrique? Philippe Rey. Kindle Edition.
- Gosnell, J. (2020). La France doutre-mer: rêves coloniaux d'hier et réalités postcoloniales d'aujourd'hui, French Studies: Faculty Publications, Smith College, Northampton, MA. 9 Eylül 2023 tarihinde https://scholarworks.smith.edu/frn_facpubs/11 adresinden alındı.
- Gürcan, E. C. (2019a). BRICS ülkelerinin Afrikadaki yükselişine jeopolitik ekonomi persencesinden bir bakış. Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi, 10(3), 556-569.
- Gürcan, E. C. (2019b). Multipolarization, South-South Cooperation and the Rise of Post-Hegemonic Governance. Routledge.
- Gürcan, E. C. (2023). The Multipolar Challenge: Implications for Dollar Dominance and the Shifting Tides of US Hegemony. *BRIQ Belt Road Initiative Quarterly*, 5(1), 40-59.
- Gürcan, E. C. (2022). Imperialism after the Neoliberal Turn. Routledge.
- Guy Pervillé, G. (2012). La France en Algérie. Vendémiaire.
- Harding, L. (2022). Le retrait de la France du Mali. 12 Ekim 2023 tarihinde https://www.academia.edu/78687849/Le_retrait_de_la_France_du_Mali adresinden alındı.
- hawzahnews. (2022). আনজরেনিয়া বাস্তুৰ হলা-বাস্তুৰ প্ৰকাশ+ছবি. 27 Ocak 2024 tarihinde <https://ur.hawzahnews.com/news/380344/%E0%A6%86%E0%A6%B2%E0%A6%9C-%E0%A6%B0-%E0%A6%AF-%E0%A6%AF-%E0%A6%AC-%E0%A6%B8%E0%A6%A4%E0%A6%AC-%E0%A6%B9%E0%A6%B2-%E0%A6%95-%E0%A6%B8%E0%A6%9F-%E0%A6%B0-%E0%A6%A-%E0%A6%B0%E0%A6%95-%E0%A6%B6-%E0%A6%B9%E0%A6%AC> adresinden alındı.
- IMF. (2023). African Century A demographic transformation in Africa has the potential to alter the world order. 10 Eylül 2023 tarihinde <https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/Fandd/Article/2023/September/Picture-this-0923.ashx> adresinden alındı.
- ISS. (2020). Where do Sahel terrorists get their heavy weapons. 26 Ocak 2024 tarihinde <https://issafrica.org/iss-today/where-do-sahel-terrorists-get-their-heavy-weapons> adresinden alındı.
- ISS. (2023). Risks of Burkina Faso's new military approach to terrorism. 26 Ocak 2024 tarihinde <https://issafrica.org/iss-today/risks-of-burkina-faso-s-new-military-approach-to-terrorism> adresinden alındı.
- Jaffré, B. (2016). Fidel Castro/Thomas Sankara, Cuba/Burkina, des liens encore méconnus. 11 Eylül 2023 tarihinde <https://www.cadtm.org/Fidel-Castro-Thomas-Sankara-Cuba-Burkina-des-liens-encore-mecconnus> adresinden alındı.
- Jinping, Ş. (2016). Kazan-Kazan işbirliği için Bandung ruhunu ileri taşımak, (Çev. Cüneyt Akalın). *Teori Dergisi*, Mayıs, sayı: 316.
- Kavas, A. (2009). Sömürgecilik, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA), Cilt 37, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları.
- Konate, S. (2021). La France vit sur des rackettes et braquages sur des Africains, 8 Ekim 2023 tarihinde <https://blogs.mediapart.fr/diagola/blog/290521/la-france-vit-sur-des-rackettes-et-braquages-sur-des-africains> adresinden alındı.
- Lefaso, (2023). 2e Sommet "Russie-Afrique" : Ibrahim Traoré invite ses pairs africains à arrêter de se comporter en marionnettes. 3 Ekim 2023 tarihinde <https://lefaso.net/spip.php?article123177> adresinden alındı.
- Lenin, V. I. (1992). İmperyalizm Kapitalizmin En Yüksek Aşaması, (Çev. Cemal Süreyya). 9. Baskı, Sol Yayınları.
- Lepidi, P. (2020). Thomas Sankara, l'anti-impérialiste. 9 Ekim 2023 tarihinde https://www.lemonde.fr/afrique/article/2020/01/05/thomas-sankara-l-anti-impérialiste_6024856_3212.html#f adresinden alındı.
- Le Point. (2023). Emmanuel Macron dans l'impasse au Sahel. 23 Ekim 2023 tarihinde https://www.lepoint.fr/editos-du-point/emmanuel-macron-dans-l-impasse-au-sahel-01-08-2023-2530212_32.php#11 adresinden alındı.
- Liu, Q. (1963). September 6, 1963: Chairman Mao Zedong meets with members of the visiting Kenya African National Union (KANU) delegation. 27 Ekim 2023 tarihinde <http://china-pictorial.com.cn/the-new-face-of-china-afrika-relations> adresinden alındı.
- Michal, B. (2012). Histoire du Drame Algérien 1954-1962. Edition Omnibus.
- Musee Alexandre-Franconie. (2024). Brazzaville. 22 Ocak 2024 tarihinde <https://musee-cguyane.fr/ws/collections/app/collection/image/7171?img=0> adresinden alındı.
- NDLA. (2024). Den europeiske dominansen tar form: Berlinskongressen. 25 Ocak 2024 tarihinde <https://ndla.no/subject:84647552-ea6c-4174-89a4-85d6ba48c96e/topic:1c4d1853-9c9e-4320-ad19-1814090a911a/topic:92c66bf-923e-497e-91e7-1f3ba-290e02c/resource:c5b548cb-3755-41fa-bf01-8a8bb9a21c66> adresinden alındı.
- Ndiaye, K. (2021). La Conférence de Brazzaville de 1944 ou l'indépendance contrôlée des colonies françaises d'Afrique, dans De Brazzaville à Montpellier. Regards critiques sur le néocolonialisme français. Collectif pour le Renouveau Africain – CORA Éditions, Dakar, pp. 64-73. 5 Ekim 2023 tarihinde <https://corafrika.org/chapitres/la-conference-de-brazzaville-de-1944-ou-lindependance-controlee-des-colonies-francaises-dafrique/> adresinden alındı.
- Picryl. (1955). Asia-Africa Conference at Bandung April 1955. 28 Ocak 2024 tarihinde <https://picryl.com/media/asianafrikan-conference-at-bandung-april-1955-ffea3> adresinden alındı.
- Pierson, E. (2023). Après le départ prévu du Niger, où l'armée française est-elle encore présente en Afrique?. 7 Kasım 2023 tarihinde <https://www.lefigaro.fr/international/apres-le-depart-du-niger-ou-l-armee-francaise-est-elle-encore-presente-en-afrique-20230925> adresinden alındı.
- Rfi. (2022). Ibrahim Traoré, nouveau Sankara de la jeunesse burkinabè. 1 Kasım 2023 tarihinde <https://www.rfi.fr/podcasts/revue-de-presse-afrique/20221007-C3%A0-la-une-ibrahim-traor%C3%A9-nouveau-sankara-de-la-jeunesse-burkinab%C3%A8> adresinden alındı.
- Rfi. (2023). Des sénateurs français regrettent «l'échec de Barkhane» dans une lettre ouverte à Emmanuel Macron. 3 Kasım 2023 tarihinde <https://www.rfi.fr/afrique/20230808-des-s%C3%A9nateurs-fran%C3%A7ais-regrettent-l-%C3%A9chec-de-barkhane-dans-une-lettre-ouverte-%C3%A0-emmanuel-macron> adresinden alındı.
- Roge, P. & Leclair, M. (2012). L'économie politique en France et les origines intellectuelles de 'La Mission Civilisatrice' en Afrique, Dans Dix-huitième siècle, année:1, sayı: 44), s. 117-130. 5 Eylül 2023 tarihinde <https://www.cairn.info/revue-dix-huitieme-siecle-2012-1-page-117.htm> adresinden alındı.
- Şahin G. (2018). Afrika'nın Sömürgeleştirilme Sürecinde Berlin Konferansı (1884-1885) ve Afrika Basınına Yansımaları. *Journal of History Studies*, 10(1).
- Taşdelen, A.R. (2020). Paris Komününden Sarı Yelekliler, *Fransız Sosyal Demokrasisi*, Kaynak Yayınları.
- Tobner, O. (2010). En attendant l'indépendance, dans Collectif. 50 ans après, quelle indépendance pour l'Afrique? Philippe Rey. Kindle Edition.
- Tomme, S. (2023). France-Afrique: l'inéluctable rupture. L'Harmattan. Kindle Edition, Paris.
- Touré, A.S. (1958). Discours du 25 Ağustos 1958. 27 Ekim 2023 tarihinde <https://perspective.usherbrooke.ca/bilan/servlet/BMDiffusion/1717> adresinden alındı.
- Vedrine, H. (2013). Un partenariat pour l'avenir: 15 propositions pour une nouvelle dynamique économique entre l'Afrique et la France. 25 Ekim 2023 tarihinde https://medias.vie-publique.fr/data_storage_s3/rapport/pdf/134000824.pdf adresinden alındı.
- Victoria, S. (2023). Le Mali, le Burkina Faso et le Niger enterinent 18 recommandations clés pour renforcer leur intégration. 30 Kasım 2023 tarihinde <https://www.agencecofin.com/politique/2711-114068-le-mali-le%20burkina-faso-et-le-niger-enterinent-18-recommandations-cles-pour-renforcer-leur-integration> adresinden alındı.
- World Bank. (2024). Bretton Woods and the Birth of the World Bank. 26 Ocak 2024 tarihinde